

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041-4255

BELLETEN

DÖRT AYDA BİR ÇIKAR

Cilt : LXXVIII

Sa. 283

Aralık 2014

ANKARA - 2014

TÜRK KÜLTÜRÜNDE PEDAGOJİ EĞİTİMİ AÇISINDAN AHLÂK-I ALÂÎ: ÇOCUK TERBİYESİNİN ADABI

TEMEL ÖZTÜRK*

GİRİŞ

Kınalızâde Ali Efendi tarafından yazılan Ahlâk-ı Alâî adlı eserin İstanbul ve Avrupa kütüphanelerinde birçok yazmaları ve baskıları mevcuttur. Ancak orijinalinin nerede olduğu tam olarak bilinmemektedir. Bizim bu çalışma için istifade ettiğimiz baskı, tıpkıbasım şeklinde TTK tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu baskıya takdim yazısı yazan Fahri Unan'ın ifadesinden, baskının ismi belirtilmeyen bir kişi tarafından yazılan bir el yazmasından ve bir istinsah nüshasından yapıldığı anlaşılmaktadır.¹ Yine takdim yazısında bu baskının orijinal eserin farklı bir istinsah nüshası olmasına karşın metinde hiçbir eksikliğin olmadığı da vurgulanmaktadır. Zaten bu husus, günümüzde esere yönelik olarak yapılan transkripsiyon çalışmalarıyla mukayese edildiğinde de görülmektedir.

Çalışma konusunu oluşturan çocuk terbiyesi ile ilgili kısım, mevcut transkripsiyon çalışmalarıyla karşılaştırıldığında eldeki baskının daha çok bilgi içerdiği görülmektedir. Bu yönde bazı mısraların mevcut çeviri metinlerinde olmadığı görülmüştür.² Ayrıca mevcut çalışmalarda bazı yerlerin hatalı çevrilişi metnin baştan sona titizlikle incelenmesini elzem kıldığı gibi çalışma sonunda hem orijinal hem de transkripsiyon halinin verilmesini gerektirmiştir. Öte yandan eldeki baskının sayfa numaralandırma şekli, yazma eserlere uygun olduğundan çalışmada atuf yerlerinin gösterilmesi için bir yaprağın ön yüzü "a", arka yüzü "b" olacak şekilde bir takip sırası belirlenmiştir.

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, tozturk61@gmail.com

¹ Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî (Tıpkıbasım)*, Fahri Unan (takdim yazan), TTK Yayınları, Ankara 2011, s. XIV.

² Mesela bizim istifade ettiğimiz kitabın baskısında yer alan "Kande ise gâv u venek himmeti mer'âdadır" mısrası diğer çalışmalarda mevcut değildir (Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 205a). Bunun karşılaştırılması için bkz. Komisyon (haz.), "İlm-i Tedbirü'l-Menzil", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992, ss. 937-945; Mustafa Koç (haz.), *Ahlâk-ı Alâî*, Klasik Yayınları, İstanbul 2007, ss. 363-373.

Ahlâk-ı Alâî üç kitaptan oluşmaktadır. Çocuk terbiyesi, ikinci kitap olarak da zikredilen “ilm-i tedbîru'l-menzil” adlı bölüm içerisinde bir alt kısım olarak yer almaktadır. Çocuk terbiyesi, toplumu oluşturacak nesillerin sağlam kişiliğe ve karaktere sahip olması açısından oldukça önemli olduğundan bir ailenin en önemli görevleri arasında yer almaktadır. Hatta Kınalızâde ailenin oluşmasındaki en büyük etkenin, neslin devamını sağlayacak çocukların terbiyesi olduğunu ileri sürmektedir.³ Kınalızâde'den önce gerek batı gerekse doğu âlimleri bu konu üzerinde önemle durmuşlardır. Bunlar içerisinde Aristoteles ve Nâsiruddîn Tûsî önemli bir yere sahiptir.⁴ Kınalızâde bir İslâm âlimi olarak İslâm'ın çocuk terbiyesine bakışını çok iyi özümsemesi yanında bu konuda Nâsiruddîn Tûsî'nin Ahlâk-ı Nasirî'sinden, Celâluddîn Muhammed Devvânî'nin Ahlâk-ı Celâlî'sinden büyük oranda istifade etmiştir.⁵ Kınalızâde bazen farklı açıklamalara yer verse de çocuk terbiyesi noktasında onların düşüncelerine içtenlikle katılırken konuya daha düzenli ve sistemli bir şekilde yaklaşmıştır.

DOĞUMDAN ÖNCE ÇOCUK TERBİYESİ

Ahlâk-ı Alâî'de çocuğun terbiyesinin daha o doğmadan önce başladığına ilişkin tespitler söz konusudur. Gerçi hem İslâm dini muvacehesinde İslâm âlimleri hem de Batı âlimlerinden Aristoteles bu konuya aynı açıdan işaret etmektedirler. Neslin devamı için öncelikle ailenin kurulması gerektiği bilinmektedir. Yani çocukların doğması ve eğitilmesi daha doğrusu neslin sürdürülebilmesi için ailenin şart olduğu ifade edilmektedir.⁶ Kınalızâde bu hususu eşlerin evlenmeden önce uygun birini tercih etmesi şeklinde işaret etmekte ve soyu soppu temiz olan, düşük ailelerden olmayan hür kadınlarla evlenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁷ Aslında bu hususun anneden gelecek asil bir kanla irtibatlandırılması yönündeki ifadelerle karşın asabiyet ve sosyal yapı ile ilgili olduğu muhtemeldir.⁸

Çocuğun doğmadan önce terbiye edilmesine ilişkin İslâm dininde de benzer yaklaşımlar görülmektedir. İslâm dini terbiye noktasındaki sınırı nikâh öncesi gibi oldukça hayati bir noktadan başlatmaktadır. Bu konuda dindar, ahlaklı, asaletli ve iyi

³ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 203b.

⁴ Hüseyin Öztürk, *Kınalızâde Ali Çelebi'de Aile*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 24-36, 140-143; Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. XIII-XVI.

⁵ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. XIII.

⁶ Öztürk, *a.g.e.*, s. 26.

⁷ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 203b.

⁸ Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 369.

huyly kadınlarla evlenilmesi gerektiği önerilir.⁹ Hatta evlilikte her iki tarafın iyi eş seçmesi, evlâdın anne ve baba üzerindeki haklarından biri olarak ifade edilir. Nikâh öncesi başlayan çocuk terbiyesini hamilelik dönemi takip eder. Burada çocuğun ana rahmine düşüşünden itibaren ceninin hayat bulması ve gelişmesi evresinde anne adayının beslenmesinden ruhsal ve fiziksel her türlü hareketlerine kadar meselenin geniş boyutuyla ele alındığını görmekteyiz. Bilhassa İslâm açısından çocuğun ana rahminde iken beslenmesi üzerinde ehemmiyetle durulmakta ve bu aşamada anne adayının yediği-içtiği her şeye dikkat etmesi gerektiği belirtilmektedir. Özellikle beslenmenin helâl lokma ile yapılması önemle işaret edilmektedir. Zira bu hususun çocuğun geleceğinde ruh halini etkilediği görüşleri ileri sürülmektedir. Yine çocuğun ruh haliyle ilgili olarak anne adayının içerisinde bulunduğu ruhsal durumun da oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yani bu süreçte ana rahmindeki çocuk anneye bağlı olduğu kordondan hem gıda açısından hem de ruhsal gelişim açısından beslenmektedir.¹⁰

Batı âlimleri içerisinde bilhassa Aristoteles de çocuk eğitiminin evlilikten önce başladığını, evlenen çiftlerin fizik ve sosyal mevki olarak birbirlerine denk olmaları ve evliliklerin uygun yaşlarda yapılması gerektiğini belirtir. Zira erken evliliklerde çocukların cılız olacağını ifade etmektedir. Aristoteles, hamile kadınların beslenmesi ve fiziksel hareketlerine dikkat etmesi noktasında İslâm âlimleriyle benzer şekilde konuya yaklaşır ancak kusurlu olarak doğacak çocukların yaşatılmaması noktasında İslâm'dan oldukça ayrı ve uzak görüşleri ifade eder.¹¹

Günümüzde tıp alanındaki gelişmeler yukarıda bahsedilen nitelikleri oldukça makul ve dikkat çekici unsurlar olarak değerlendirmektedir. Zira anne adayının fiziksel hareketlerinden yediği içtiği gıdalara kadar bu konuda günümüz jinekologları bilgiler sunmaktadır. Bilhassa hamilelik zamanında kullanılan ilaçlar üzerinde de hassasiyetle durulmaktadır. Yine anne adayının ters bir hareketi hamilelikte sadece çocuğun değil kendi canı açısından da tehlikeler arz edebilmektedir.¹²

⁹ Bu, Peygamberimizin hadisinde şöyle belirtilir: “*Kötü muhitte yetişen güzel kadınlardan sakın, çünkü o, kendi aslına benzeyeni doğurur. Soyu sofu iyi olanı (zâtu'l-a'rak) tercih edin. Çünkü o, babası, amcası ve kardeşlerinin mislini doğurur*”. Bu konuyla ilgili diğer hadisler için bkz. İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in (Sallallahu Aleyhi Ve Sellem) Sünnetinde Terbiye*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2011, ss. 80-86.

¹⁰ İslâmî açıdan doğumdan önce çocuğun terbiyesi hakkında geniş bilgi için bkz. Canan, *a.g.e.*, ss. 80-98.

¹¹ Aristoteles'in bu tezi hakkında bkz. Öztürk, *a.g.e.*, ss. 26-27.

¹² Bu hususlar ve ayrıca günümüzde tıp alanında hamilelikle ilgili tavsiyeler için bkz. Kağan Kocatepe, *9 Ay 10 Gün Hafta Hafta Hamilelik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2012.

Görüldüğü üzere Ahlâk-ı Alâî'de aşağıda değineceğimiz çocuğun doğumdan sonraki asıl terbiye noktası belirli ölçülerde doğumdan önceki terbiye çerçevesinde şekillenmektedir. Kınalızâde bu hususa yönelik olmak üzere doğumdan önceki terbiyeyi bilhassa ruhen ve bedenen sağlıklı kadınlarla evlenilme noktasından başlatmaktadır.¹³ Bu konuyu İslâmi boyutlar çerçevesinde değerlendiren Kınalızâde burada İslâm'ın belirttiği nitelikte “doğurgan, sağlıklı, soyu soppu temiz olan kadınlarla evlenin” düsturundan hareket etmektedir.¹⁴ Öte yandan çocuğun doğacağı ortamın düzenlenmesi yönünde babanın üzerine büyük görevler düştüğünü belirtmektedir. Zira çocuğun doğacağı ortamın düzenli olması oldukça önemlidir. Bunun yapılabilmesi için de babanın vasıflı ve ailesini yönetebilir durumda olması gerekir.¹⁵ Kısacası bu safhanın ana temasını erkeğin kendisini evlilik ve aile yönetimine hazır hissetmesi, anneliğe ve çocuk terbiyesine uygun bir eş seçmesi oluşturmaktadır.

DOĞUM SIRASINDA ÇOCUK TERBİYESİ

Çocuğun Doğumu ve Cinsiyeti

Kınalızâde, doğacak çocuğun cinsiyeti konusunda aile çevresinin tutumuna ilişkin yaklaşımları eleştirerek konuya başlar. Doğacak çocuğun ister kız ister erkek olsun Allah'ın bir armağanı olarak bilinmesi ve Allah'a bu konuda şükür edilmesi gerektiğini vurgular.¹⁶ Yine doğan çocuğun ailesi fakir ve kalabalık olsa dahi ebeveynlerin bu konuya üzülmemeleri ve her doğanın rızkını Allah'ın vereceğini bilmeleri gerektiğini belirtir. Zira “belki bu çocuğun başına saadet, rızkına genişlik verilmiştir” denilerek babasının mal ve ikbalinin çoğalmasına sebep olabileceğine işaret edilir. Ayrıca bir erkeğin hanımına kız çocuğu doğurdun diye sitem etmemesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Kınalızâde bu hususu eserinde bir hikâye ile ders mahiyetinde nakleder. Devamla zaten böyle bir isteğin yani çocuğun cinsiyetini tayin etme noktasındaki beklentilerin kimsenin elinde olamadığını güzel bir ifade ile belirtir. Zira insanın kendi iradesi dışında bir şeyi istemesinin de cahillik olacağını işaret eder.¹⁷

Çocuğun İsmi

Çocuğun doğumundan sonra onun terbiyesinde en önemli safhayı çocuğa konulacak isim oluşturmaktadır. İslâm inancında babanın çocuk üzerindeki en önem-

¹³ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 196a-196b.

¹⁴ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Canan, *a.g.e.*, ss. 80-85.

¹⁵ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 183b.

¹⁶ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 203a.

¹⁷ Kınalızâde Ali Efendi, a.y.

li haklarından biri olan bu husus çocuğa güzel bir ismin konulması yönünde teşekkül etmektedir. Zira doğumunda bir kişiye konulan isim çoğunlukla ölümüne kadar devam etmektedir. Bu yönde ismin belirlenmesinde yeni doğan çocuğun rolü olamayacağından öncelikle babaya büyük bir görev düşmektedir. Çocuğa konulacak isim zamanına uygun güzel bir isim olmalıdır ki sonradan beğenilmeyip değiştirilmesine gerek olmasın. Bu noktayı Kınalızâde yine hikâye tarzında bir dersle¹⁸ izah etmekte ve bir babanın çocuklarına doğmadan önce, doğumda ve doğduktan sonra da çeşitli yollarla iyilik yaptığını ifade etmektedir. Çocuğa güzel bir isim konulması da bunlar arasındadır. İsmi bir çocuk üzerinde terbiye açısından nasıl bir izlenim bıraktığı noktası oldukça manidardır. Bilindiği üzere yeni doğan bir çocuk fiziksel ve ruhi gelişiminde etkili olacak değerlerin bir kısmını irsi olarak da belirtilen aile yapısından alır. Bilhassa ruh yapısında etkili olacak diğer kısmını da isminden alır. Bir kişi kendisine ömür boyu hitap edilen ismin özelliklerini de taşır ve yansıtır. Zira kişi ismiyle müsemmadır.¹⁹ Kişinin ruhsal gelişiminde ismin belirlenmesi hem bu yönüyle hem de bu kişiyle çevresi tarafından alay edilmemesi açısından etkilidir. Nitekim çocuğa güzel isim konulma noktası da bu hususları vurgulamaktadır.²⁰ Bilhassa zamana göre ismin tespiti konusunda Kınalızâde'nin önerileri, sosyal ve kültürel değişikliklerin kişiler üzerindeki etkilerinin önemine de vurgu yapmaktadır.

DOĞUM SONRASI ÇOCUK TERBİYESİ

Süt Dönemi

Çocuğun ruhen, bedenlen ve ahlaken iyi olması açısından yukarıda bahsedilenler kadar bir diğer önemli unsur onun beslenmesidir. Kınalızâde'ye göre yeni doğan bir çocuğun beslenmesinde en önemli gıda anne sütüdür.²¹ Tabir yerinde ise çocuğun ikinci doğumu ve terbiyesinin en önemli safhasından biri, bu dönemde cereyan eder.²² Bunun için çocuk sütanneye verilecekse güzel ahlaklı bir sütannenin tercih edilmesi önemlidir. Zira anne sütüyle beslenme devresinde çocuğun ahlaki gelişimi tamamiyle sütannesinin ahlaki üzere olur. Hatta bu o derece ileri noktada olur ki;

¹⁸ Bu hikâye için bkz. Ek 1, s. 203b.

¹⁹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 32.

²⁰ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 203b.

²¹ Kınalızâde Ali Efendi, a.y.

²² Kınalızâde Ali Efendi, a.y. Bu konu Nâsiruddîn Tûsî'nin eserinde de belirtilir (Öztürk, *a.g.e.*, s. 112).

Kınalızâde eserinde, mavi gözlü bir çocuğun Habeşli anneden süt emmesiyle siyah gözlü olacağını iddia eden filozofların olduğunu belirtir.²³

Süt döneminde çocuğun ahlaken ruh yapısı şekillenirken bir taraftan da terbiyesiyle alakadar olunmalıdır. Süt dönemi tamamlandığında bilhassa bu husus ön plana çıkmaktadır. Bu sırada çocuğa güzel ve hoş hareketler telkin edilmeli kötü hareketlerden uzaklaştırılmalıdır. Çocukların zihinleri saf olduklarından her yöne eğilimlidirler. Tam bu aşamada iyi ve kötü hareketlerin ayırımı çocuğa öğretilmelidir. Yanlış bir hareket yaptıklarında “hay sakın ayıptır, bir daha yapma” şeklinde telkinlerde bulunulmalıdır. Bu şekildeki telkinlerle yasak olan şeylerden sakınması onun kalbinde yer bulur.²⁴

Hayâ Duygusu ve Çevre

Çocuğa iyiyi telkin edip kötüden uzaklaştırma yönündeki davranışlar onun kalbindeki ilk kuvvet olan hayâ duygusunun gelişmesine de sebebiyet verir. Bir kişi için daha çocukluk devresinde hayâ gibi bir kuvvete sahip olması onun ilerideki asalet ve efendiliğinin göstergesi olacaktır. İşte bu yönde çocuğun terbiyesine yönelmeli ve huyunun güzelleşmesi için gayret gösterilmelidir. Bilhassa çocuğun iyi yaptığı şeylerden onu men etmemek ve aksine takdir etmek gerekir.²⁵

Çocuğun terbiyesi aşamasında en önemli faktörlerden birini de onun çevresi oluşturmaktadır. Bu aşamada çocuk akranlarıyla çok fazla bırakılmamalıdır. Zira çocuk iyi ve kötü huyları kendi akranından daha çabuk alır.²⁶ Bu çerçevede çocuğun yanında büyük ve faziletli olanları övmek kötülerini de yermek gerekir. Çocukluk çağlarında taklit alışkanlıkları fazlaca olduğundan çocuğun çevresine, oyun arkadaşlarına dikkat edilmeli, çocuğun oynamasına izin verilmeli ancak bu oyun içerisinde kötü davranışlar olmadığına dikkat edilmelidir. Ayrıca çocuk ilk kez kötü bir işe meylettğinde hemen kızmamalı, onun kötülüğü ima yoluyla kendisine hissettirilmelidir.²⁷

Dini Eğitim ve Nefis Terbiyesi

Kişiliğin oluşmasında din faktörü oldukça önemlidir. Bunun için çocuğa din eğitiminin ve terbiyesinin öğretilmesi ve bu yönde sünnet ve farzların bildirilmesi gereklidir. Bilhassa vacip ve farzların çocuk üzerinde uygulanmasında devamlılığın

²³ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 203b.

²⁴ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 204a.

²⁵ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 204a, 204b.

²⁶ Nâsirüddin Tûsî'nin bu değerlendirmesine ilişkin bkz. Öztürk, *a.g.e.*, s. 112.

²⁷ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 204b.

sağlanmasına özen gösterilmelidir. Bu konuda Peygamber Efendimizin (s.a.v.) namazla ilgili meşhur hadisine uygun olarak çocukların namaz ve farz ibadetleri noktasına dikkat edilmelidir.²⁸

Çocukların temizliği de dikkat edilmesi gereken konulardan biridir. Ancak bu noktada gösterişe yönelik saçların taranıp seçkin elbiseler giydirilmesinin ve gerekli olmadıkça yüzük takılmasının uygun olmadığı çocuğa telkin edilmelidir. Bilhassa çocuklar arasında güzel yiyecekler ve süslü elbiseler hakir gösterilmeli, gerektiğinde sade elbiseler ve kuru ekmek ile yetinilmesi öğretilmelidir. Özellikle erkek çocuklar açısından süsün hanımlara mahsus olduğu; bir erkeğin süsünün onun hüneri, olgunluğu ve fazileti ile olacağı vurgulanmalıdır.²⁹

Öte yandan süslenmenin kadınlara, çok yemenin de hayvanlara mahsus olduğu işaret edilerek bunlara itibar etmenin hayvanat derecesinde olacağı belirtilmelidir. Bunun aksini söyleyenlerin ise dünyadan amaçlarının yemek ve içmek, giyinmek ve bağlanmak olduğu hatırlatılmalıdır. Çocuğa bu yöndeki nasihatler sürekli tekrar edilmelidir. Bilhassa bunların nefsi azdıracağı noktası göz önünde bulundurulduğunda henüz nefsin kemale ermediği çocuklarda yalan söylemekten hırsızlığa kadar çeşitli fiiliyatın meydana gelebileceği aşikârdır. Bu fiiliyatlar karşısında çocuğu men edip gerekli cezayı vermek icap eder. Yine bu aşamada nefsin azmasını önlemek için gerekirse çocuğun bir kuru ekmeğe bile alışmasını sağlamak gerekir.³⁰

Ahlâk ve Beden Terbiyesi

İyi bir bedene sahip olmak, her şeyden önce iyi beslenme ile alakalıdır. Bu yönünde çocuğa sabah kahvaltısını çok vermemek gerekir. Aksi halde vücudunda ağırlık ve tembellik oluşacağından gün boyu talim ve rahat hareket yapması engellenir. Beslenme hususunda çocuğa su, helva ve meyve çok verilmemesi, yemek yerken bilhassa meyve yerken su içirilmemesi ve sarhoş edici içeceklerden kaçınılması gerektiği belirtilmektedir. Hatta derslerini ve çalışmalarını tamamlamadan gıda verilmemesi üzerinde durulmaktadır. Vücudun dinç kalması ve bazı zorluklara alışması açısından çocuğu gece çok uyutmaktan, gündüz ise uyumaktan alıkoymalı, yazın çok sıcaktan ötürü elini ayağını ovdurmak, kışın kalın kürkleri giydirip çok sıcak yerlerde oturtmaktan da sakındırılmalıdır. Ayrıca çocuğa kötü örnek olacak şeylerden uzak durulmalı ve yetişkinlerin bu yöndeki meclislerine girmekten onları sakındırılmalıdır. Bunlar çocuğun zihninde fesada sebebiyet vereceğinden, sonradan düzeltilmeleri de zor

²⁸ Kınalızâde Ali Efendi, a.y.

²⁹ Kınalızâde Ali Efendi, a.y.

³⁰ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 205a.

olur. Ancak yine de gizli işler yapmaya çocukları alıştırmamak açısından bazı işleri çocuklardan gizlemek gerekir.³¹

Öte yandan ilerleyen yaşlarda çocuğu yürümeye koşmaya alıştırmak gerekir. Bu aşamada çocuğa hareket, durmak, oturmak, konuşmak, yemek adabının öğretilmesi elzemdir. Çocuk yalan söylemekten ve gerek doğru gerekse yalan yere yemin etmekten sakındırılmalıdır. Yetişkin meclisinde az söz söylemelerine ve sordukları sorulara cevap verilmesine dikkat edilmelidir.³²

Öğretmen (Mürebbi) ve Terbiye

Çocuğun ilk terbiye aldığı yer ailesi iken bunu çevre ile irtibat içerisinde yürütüp bunlardan sonra terbiyesinde en önemli rolü öğretmen üstlenmektedir. Bu noktada Kınalızâde öğretmenin çeşitli vasıflarda olması gerektiğini belirtir. Öğretmen her şeyden önce akıllı, ahlaklı ve dindar olmalıdır. Büyüklerin edep ve terbiyesine vâkıf, öfke ve yumuşaklığında itidalli yani bir nevi tatlı sert olmalıdır.³³ Zira fazla gazap gösteren öğretmen karşısında talebe hem öğrenemez hem de eğitimden nefret eder. Yani öğretmen çocuğa hem kendini hem de dersini sevdirmelidir. Disiplin açısından gerekirse uyarmalı ve darp etmeli ama darbı az ve gayet uygun durumlarda gerçekleştirilmeli, gereksiz yere darp etmemelidir. Öğrenme noktasında çocuğa kolaylıklar sağlanmalıdır. Arkadaşlarına bilhassa yaşıtlarına ihsanda bulunması telkin edilmelidir. Bu yönde kibir ve gösterişlilikten men edip sadaka vermek istediğinde kendi eliyle verdirilmesi uygundur.³⁴

Dünya malını çocuğun gözünde küçük göstermek gerekir. Özellikle bu konuda çocuk, sadece altın ve gümüş sevgisinden değil bunların saklanmasıyla da nefret ettirilmelidir. Kınalızâde bu noktada İmam Gazali hazretlerinin “Allah’ım beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan koru”³⁵ ayetindeki putlardan maksadın altın ve gümüş olduğunu dile getirdiğini belirtmektedir. Eğitim noktasında bilhassa çocuğun anne-babaya, öğretmen ve büyük abisine karşı utanma duygusu ve saygı içerisinde olmasına dikkat edilmelidir. Bu hususta anne ve baba çocuğa mübalağa derecesinde aşırı bir muhabbet göstermemelidirler ki, çocuğun korku ve utanma duygusu ile saygısı körelmesin. Aksi halde eğitimi ve ilim öğrenmesi noksan olur. Bu noktada

³¹ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 205b.

³² Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 206a.

³³ Bilhassa Kınalızâde’nin bu noktada istifade ettiği Nâsruddin Tûsi’nin konuya yönelik tespitleri için bkz. Öztürk, *a.g.e.*, s. 113.

³⁴ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 206a.

³⁵ Kur’an, İbrahim, 35.

çocuk, öğretmeninden gördüğü zorluk karşısında sevgi ve muhabbeti belirli derecede anne ve babada bulmalıdır. İşte tam burada bilhassa babaya ait sevgi ve muhabbet göstergesi tabii bir surette olacağından bunun çocuğun terbiyesi açısından kısılması bir kusur olarak telakki edilmez.³⁶

Çocuk cinsel olgunluğa eriştikten sonra yakınlarına, mal ve mülküne sahip olmaktan, her türlü eşyayı kullanmaktan maksadın sağlam bir karakter ve manevi bir olgunlukla ahret mutluluğunu kazanmak olduğu kendisine öğretilmelidir.³⁷

Meslekî Eğitim

Çocuğun terbiye noktasındaki eğitiminde dikkat edilecek bir başka husus, onun hangi ilim ve fenne yatkın olduğunun tespit edilmesidir. Zira her insan doğuştan bir ilim ve fenne yatkındır. Bunda Allah'ın hikmeti vardır. Bu husus iyi bir şekilde değerlendirildikten sonra çocuk hangi ilim ve fenne uygunsu onunla iştigal ettirilmelidir. Bilhassa öğretmen, çocuğun bu yönünün tespitinde oldukça önemlidir. Çocuğun doğuştan uygun olduğu ilim ve fenle iştigal ettirilmesi, hem onun hem de dünya düzeninin uygunluğu açısından önemlidir. Herkes farklı yeteneklerde yaratıldığı için uğraş alanları da farklıdır. Aksi halde herkes aynı yetenekte yaratılmış olsa idi, dünya üzerinde bu derece meslek dalları oluşmaz, dünyanın düzeni bozulurdu. Bu yönde insan, yeteneği olduğu dalda çalışırsa az zamanda ve fazla gayret göstermeden neticeye ulaşır. Aksine yeteneği olmayan bir dalda aşırı uğraş vereceğinden çok zamanda az iş ortaya çıkarabilir.³⁸

Kınalızâde ayrıca çocuğun yatkın olduğu ilim ve fende yetişmesi üzerine de bazı tespitlerde bulunmaktadır. Bu yönde çocuk yatkın olduğu ilim ve fende oldukça teferruatlı yetiştirilmelidir. Kınalızâde buna ilişkin çeşitli örnekleri çalışmasında zikretmektedir. Verdiği örnekte eğer bir kimse kitabet ve inşa noktasında yetişmek istese önce hat tecvidini sonra söz üzerine kendisini yetiştirmesini ki bu safhada çeşitli risaleleri, faziletli hatip ve benzerleri ile seçkin hikâyeleri ezberlemeli akabinde belâgat yanında sarf-nahiv ve Arapça bilgisi ile vs lüzumlu olacak edebî, hesabî ve defter kaidesini bilmelidir.³⁹ Yoksa birkaç divani yazı tarzı ve defter yanında kâtip görmekle

³⁶ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 206b.

³⁷ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 207a. Nâsiruddîn Tûsî konuya aynı şekilde değinmektedir (Öztürk, *a.g.e.*, s. 113).

³⁸ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 207a, 207b. Meslekî eğitim noktasında Nâsiruddîn Tûsî de benzer görüşleri ileri sürer (Öztürk, *a.g.e.*, s. 113).

³⁹ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 207b.

kitabete ve inşa noktasında yetişilmez. Kınalızâde'nin burada vurguladığı husus; bir kişinin meslekte tebarüz etmesi yanında kendisini diğer alanlarda da yetiştirmesi, daha doğrusu günümüz ifadesi ile kültürlü bir kişi konumuna gelmesi için alan dışındaki eğitiminde çok detaylı tatbikatlar yapmasına gerek olmadığıdır. Yani kişinin kendi mesleği dışındaki alanlarda yetişmesi için yeterli seviyede okumaların kâfi geleceği belirtilmektedir. Aslında bu yöndeki bir eğitim çalışmasını kişinin kendi yeteneği yönündeki faaliyetlerini geliştirecek yan dallar açısından da uygulayabileceği vurgulanmaktadır. Zira ömrün kısa ve ilmin geniş olduğu belirtilerek her şeyi detaylı öğrenmeye ömrün vefa etmeyeceği işaret edilmektedir.⁴⁰

Meslekî açıdan çocuğu bir sanatla uğraştırmaya kalkınca eğer yeteneği ve o sanat dalındaki alet edevatı kullanmaya eğilimi yoksa aşırı zorlamadan uygun olan bir sanat koluna yönlendirmek icap eder. Ancak bulunduğu sanat kolunda biraz zorlanmasını da makul görüp ona göre hareket etmek uygundur. Çocuk sanatla uğraşırken bizatihi ilgilenmek gerekir ki hem sağlığını muhafaza etmesi hem de yetişmesi tam yerinde olsun. Ayrıca uğraştığı sanat kolunda hem ürün vermesine yardım edilmeli hem de geçimini belli oranda da olsa desteklemeli ki uğraştığı sanat kolundaki isteği ve hevesi artsın. Bu şekilde elinin kazancından işesini kazanmağa da alışmış olur ve anne-babasından kalacak mirasa itibar etmez. Zira nice miras yoluyla zengin olanların malı zaman içerisinde heba olmuştur. Böylece çocuk, istikbali için çalışması gerektiğini de anlamış olur.⁴¹

Kınalızâde eğitimde çevrenin de önemini vurgulayarak bu yönde çeşitli örnekleri zikretmiştir. Mesela Mısır Çerkezlerinin çocuklarını Çerkezistan'da eğittikten sonra orduya aldıklarını belirtmesi, eğitimin hem çevre hem de bedenle yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.⁴² Bununla ilgili olarak Ahlâk-ı Alâî'de beden terbiyesi açısından Nuşirevan-ı Adil'in eğitimine yönelik üstadının ileride kendisini zor durumlar için nasıl yetiştirdiğine dair misaller zikredilmektedir.⁴³

Kız Çocuklarının Durumu

Kız çocuklarının terbiye noktasına da ayrıca değinen Kınalızâde onlara hayâ, iffet ve erkeklerden sakınma ile ev hususlarında fazlaca bilgi verilmesi gerektiğini belirtir. Hatta bunların bir kısmının sadece kız çocukları için değil erkek çocukları

⁴⁰ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 208a.

⁴¹ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 208a, 208b.

⁴² Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 208b, 209a.

⁴³ Bu misaller için bkz. Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 209a, 209b.

için de geçerli olduğunu ifade eder. Öte yandan yukarıda değinilen tüm terbiye noktalarının kızlar için de uygulanması gerektiğini vurgular. Kız çocuklarının okuma yazma noktasında ise farklı görüşlerin olduğunu belirtir. Bu hususta Nâsirüddin Tûsî, kızların yazmaktan ve okumaktan men edilmeleri gerektiğini ifade eder.⁴⁴ Diğer ulemaya göre ise yazmaktan men edilmeli fakat okumaktan men edilmemeleri gerektiğini belirtir. Kınalızâde İslâmi çerçevede öğrenme noktasını “İlim öğrenmek kadın erkek her Müslüman’a farzdır”⁴⁵ hadisine dayandırarak erkekle kadın arasında bir fark bulunmadığını vurgular. Bilhassa kızlar için dinin lüzumlu yönlerini, sünnet hükümlerini ve kadınlara mahsus hallerin öğrenilmesi gerektiğini belirtir.⁴⁶

Yine bu noktada Hz. Aişe’yi de örnek göstererek birçok hadisin ravisinin kadın olduğunu söylemektedir. Bu misallere Merveziye’nin kızını da dâhil etmektedir.⁴⁷ Hatta Hanefî imamlarından Tuhfe sahibinin kızı hakkında verdiği örnek oldukça dikkat çekicidir. Tuhfe sahibinin kızı olan Fatuma o kadar bilgiliydi ki babasına sorulan fetvada onun cevabı bulunmazsa olmazdı. İmamın, kızı Fatuma’yı dönemin bir diğer önemli âlimi olan Kâşânî ile evlendirmesi sonucu fukahalar nezdinde fetvanın Tuhfe’nin sahibi, kızı Fatuma ve Kâşânî olmak üzere üç elden çıktığı kanaati oluşmuştur. Kınalızâde bu izahatlar ve örneklerle dönem içerisinde kız çocuklarının okuması ve yazmasına ilişkin hususun ne derece hayati olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁸

Kınalızâde kız çocuklarının evlenmeleri ile ilgili de önemli bilgileri zikreder. Ona göre kız çocukları ergenlik çağına geldiği zaman onları bekletmeden uygun bir kişiyle evlendirmek gerekir. Uygun kişinin tespitinde İslâmi kaidelere göre hareket edilmelidir. Yani kız çocuğunun evlendirileceği kişinin dindarlığı, güzel ahlâkı, iyilik ve şanı hem görülmeli hem de araştırılmalıdır. Fizikî güzelliğe ve mal çokluğuna bakılmamalıdır. Şayet manevi şartlar yanında bunlar da varsa alıyyül ala olur. Damadın anne ve babası varsa kız çocuğu bunlara güzellikle muamele etmeli, kötü söz ve usandırıcı hareketlerden sakındırılmalıdır. Ayrıca zaruret olmadıkça taraflar bo-

⁴⁴ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 209b

⁴⁵ Bu hadis ve rivayet kaynakları için bkz. Canan, *a.g.e.*, s. 153.

⁴⁶ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 209b, 210a.

⁴⁷ Bahsi geçen kadın, Ahmed el-Merveziye’nin kızıdır. Kerime el-Merveziye veya Kerime bint el-Merveziye olarak da zikredilen bu kadın Mekke’de yaşamış ve orada vefat etmiştir (Hicrî 463/Miladî 1071). Kendisi bilhassa kadınların eğitimi noktasında olmak üzere çeşitli İslâmî konularda hadis rivayetinde bulunmuştur. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Eren, “Kadınların Hadis İlmine Katkıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIV/1 (2003), s. 94.

⁴⁸ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 210a.

şanmaya meyletmemelidirler. Kınalızâde bu izahatıyla çocuk terbiyesi bahsini tamamlamakta ve herkese bu adabın lazım olacağını vurgulamaktadır.⁴⁹

SONUÇ

Görüldüğü üzere Kınalızâde çocuk terbiyesini üç safhada ele almakta ve bunlar içerisinde doğum öncesi terbiyede ana rahminde iken çocuğun asil bir kadının kanı ile beslenmesi gerektiğini belirtmektedir. Böylece asaletin manevi meziyetini işaret ederek verasetin etkisini kabul etmektedir. Beslenme noktasında gıdanın kişinin ahlâk ve maneviyatı üzerinde değişiklik yapacağı, anne sütü örneği ile işaret edilmekte ve çocuğun sütü ile beslendiği annenin ahlaki yapısını da aldığı üzerinde durulmaktadır. Böylece bu dönem ana rahmi dönemi kadar önemli hatta çocuğun ikinci doğum dönemidir. Tabii terbiye dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde istenmedik davranışlarda ebeveynin hiçbir rolü olmaz. Zira bu dönem tamamen kendiliğinden teşekkül eder.

Tabii terbiye döneminden sonra telkin dönemi olarak da belirtilen hakiki terbiye dönemi başlar. Bu dönemde çocuğa sürekli iyi ve güzel şeyler telkin edilerek olumlu davranış ve alışkanlıklar kazandırılır. Bunlar zamanla çocuğun zihninde yerleşir. Bu terbiye döneminde iyiler anlatılmalı, kötüler yerilmelidir. Ayrıca örnek ahlâk kahramanları da zikredilmelidir.

Kınalızâde tabii ve telkini terbiye döneminden sonra üçüncü olarak iradî terbiyeden bahseder. Bu dönemin en önemli etkini mürebbiye olarak da bahsedilen öğretmendir. Öğretmen bir takım özelliklere sahip olmalı ve çocuğun tabiat ve yeteneğini, bunların seviyesini dikkate almalıdır. Ayrıca çocuğun temayülünü tespit noktasında feraset sahibi olmalıdır. Terbiye dönemleri içerisinde uzun bir safhayı oluşturan bu dönemde beden terbiyesinden de bahsedilmekte ve çocuğun gelecekte karşılaşacağı zorluklara karşı dayanıklı bir şekilde yetiştirilmesi vurgulanmaktadır. Burada çevrenin eğitim üzerindeki etkisine de dikkat çekilmektedir.

Öte yandan Kınalızâde ile Batı âlimleri arasında önemli bir yere sahip olan Aristoteles arasında çocuk terbiyesine ilişkin benzer ve farklı bazı yönlerin olduğu görülmektedir. Bilhassa bunlar çocukların eğitimi üzerindeki görüşlerde ortaya çıkmaktadır. Mesela terbiyeye doğum öncesinden başlanması, ilk olarak anne sütü ile beslenilmesi, ileriye dönük olarak zor işlere alıştırmaları, onların yanlarında her şeyin konuşulmaması ve yeteneklerinin ortaya çıkartılarak bu doğrultuda yetiştiril-

⁴⁹ Kınalızâde Ali Efendi, a.y.

meleri benzer hususları içermektedir. Ancak Aristoteles bu görevlerde sorumluluğu devlete verirken Kınalızâde sütanne ve mürebbiyenin etkili olacağını belirtmektedir. Ayrıca Aristoteles çocukların eğitiminden bahsederken hür çocukları ifade ederek toplumda bir sınıf ayrımına gittiği görülmektedir.⁵⁰ Kınalızâde de ise böyle bir durum asla söz konusu değildir.

Kınalızâde terbiye açısından cinsiyet farkına da dikkat çekerek kız çocuklarının terbiyesine ayrıca değinmektedir. Onların daha çok kadınlara mahsus hallerin ve ev idaresinin bilinmesinde bizzat eğitilmesi üzerinde durmaktadır. Hatta kız çocuklarının terbiyesi noktası Kınalızâde'nin ahlâk ilmine getirdiği yeniliği ortaya koymaktadır. Kınalızâde eserinde bilhassa çocuk terbiyesi hususunda Nâsiruddîn Tûsî'den büyük oranda istifade etmesine karşın bu bölümde kız çocuklarının terbiyesi ile ilgili olarak ondan ayrı görüşleri ifade eder. Eserinde kız çocuklarının okuma-yazması hususunda Tûsî'nin kız çocuklarını okuma ve yazmadan men etmek gerektiği yönündeki görüşünü belirtir ve buna kendisi karşı çıkar. Ayrıca yine bu bölümde bazı âlimlerin kız çocuklarını okutmak ancak yazmaktan men etmek gerektiği yönündeki görüşleri de ifade eder ve bunlara da karşı çıkar. İşte bu hususta kız çocuklarının hem okuma hem de yazmayı öğrenmesi gerektiği, ayrıca hayâ, iffet, erkeklerden sakınma ve ev idaresi hususlarında yetiştirilmelerini savunarak ahlâk ilmine bu açıdan bir yenilik getirmiş olur. Kınalızâde işte bu yönde Nâsiruddîn Tûsî ve diğer önemli âlimlerin aksine kız çocuklarının okuma ve yazma öğrenmesi gerektiğini İslâmi temele dayandırarak dile getirip kendisini çağımıza taşıyan bir düşünceye temel oluşturmuştur.

⁵⁰ Aristoteles'in bu yöndeki yaklaşımı için bkz. Öztürk, *a.g.e.*, s. 27.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Hasan, “Kınalızâde Ali Efendi” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 25 (2002), ss. 416-417.
- Canan, İbrahim, *Hz. Peygamber’in (Sallallahu Aleyhi Ve Sellem) Sünnetinde Terbiye*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2011.
- Eren, Mehmet, “Kadınların Hadis İlmine Katkıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIV/1 (2003), ss. 83-110.
- Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- Kahraman, Ahmet, “Ahlâk-ı Alâî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2 (1989), ss. 15-16.
- Kınalızâde, Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî (Tıpkıbasım)*, Fahri Unan (takdim yazar), TTK Yayınları, Ankara 2011.
- Kocatepe, Kağan, *9 Ay 10 Gün Hafta Hafta Hamilelik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2012.
- Koç, Mustafa (haz.), *Ahlâk-ı Alâî*, Klasik Yayınları, İstanbul 2007.
- Komisyon (haz.), “İlm-i Tedbîru'l-Menzil”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992, ss. 923-952.
- Kur'an, İbrahim. 35.
- Oktay, Ayşe Sıdika, *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Öztürk, Hüseyin, *Kınalızâde Ali Çelebi'de Aile*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Ek 1: Ahlâk-ı Alâî'de Çocuk Terbiyesi İle İlgili Kısımın Transkripsiyonu (s. 203a-210b)

(203a) Beyân-ı Âdâb-ı Terbiyet-i Evlâd u Etfâl

Çün veled eğer puser ve eğer duhter vücûde gele Hakk Celle ve Alâya şükr u senâ eyleye ve ânı mahz-ı fazl ve mevhibe-i Hakk bile. Ve eğer duhter ise yâ fakîr-i kesîru'l-iyâl ise zinhâr bî-huzûr u müteberrim olmaya. Hakk Tebâreke ve Te'âlâ ânın rızkını takdir etmiştir. Mümkündür ki beğenmeyub teberrüm ettiği mevlûdun başında sa'âdet ve rızkında vüs'at konulmuş olub kudumu pederine mûcib-i ikbâl u irfâk ve sebep-i vüs'at-i emvâl u erzâk ola. Ve ehline duhter vilâdet ettin deyu izhâr-ı melâlet ve melâmet eylemeye. Zirâ ihtiyârûn (203b) hâlidir bî-ihtiyâr-ı lev m-cehilden nâşidir. Ebu Hamza derler bir A'rabînin hatunu duhter vilâdet edicek müte'ellim olub ehlini muhâceret ve hıbâ-i âherde sâkin olıcak hatunu bükâ idub bu beyti okudu ki (Beyt):

Mâ li-Ebi Hamzete lâ ye'tûnâ

Ve innemâ ne'tî'l-lezî ûtûnâ

A'râbî işidub rikkat idub ehline râzı olub sulh eyleyub haymesine geldi. Pes mevlûde ism-i hasen vaz' eyleyeler ki zemân esmâsına muvafık ide zirâ ki nâm-ı nâmünâsibden müte'ellim olsa gerek. Ve nice kimesne ismini tagayyür idub kenduye gayri ism vaz' eyley. Ammâ yine tamâm metruk olmaz. Efâdıldan birisi evlâdına der idi ki ben size vilâdetinizden evvel vilâdetiniz zamânında vilâdetinizden sonra ihsân ider durur. Vülâddan evvel nice ihsân olur deseler der idi. Vilâdetinizden evvel sizi harâye-i nisâ ve aslât-ı havâtünden tahsil itdim. Kabâyil-i deniyye ve 'aşâyir-i hasîseden ihtirâz itdim ki müddet-i hayâtınızda mat'ûn-ı ta'n-i tâ'in ve meşmûli lev m-i lâyim-i lâ'in olmayasız. Ve hıyn-i vilâdetinizde esâmi-i hisâniyle tesmiye eyledim ki tûl-i hayâtınızda kubh isminiz ile müte'ellim olmayasız. Vilâdetinizden sonra envâ'-ı te'dîb ü terbiyet ve tehzîb ü takviyet eyledim ki mümtâz-ı akrân oldunuz. Ve câhil-i gabi kalub zemân-ı hayâtınızda memâtınıza tâlip olmadınız. Ba'dehu eyu dâye kılma ki sahîhu'l-cism kâmilü'l-kavî emrâz u eskâmdan beri ve 'aklı sahîh ve hulki selîm ola. Ve hukemâ demişler ki er-rızâ' u vülâde sâniyeten ve dâyenin ahlâk u 'âdâtu sûtü gıdâ-yı mevlûd olmağıyla sirâyet idub mevlûd ânın ahlâkı ile tahallük ider. Hukemâ derler ki bir mevlûd kebûd-çeşm olsa dâye-i Habeşiyeye (204a) irzâ' ile siyâh-çeşm olur. Pes murzı'a suret-i zâhîrde bu mertebe tagayyür ifade edicek sıfât-ı bâtında dahi tagayyür virmesi mukarrerdir. Çün rızâ' tamâm ola terbiyete meşgul olub 'ale't-tedric ef'âl-i hasene ve ahlâk-ı râziyye telkin edub mesâvî-i ef'alden men' idub âr u 'ayb olacak ef'âle ikdâm ettikçe hay sakın 'aybdır bir dâhî bunu eyleme deyub tefrî' u ta'nîf ideler. Etfâlin levh-i idrâkleri sâde olmağıla her

canibe kâbildir. Eđerçe ekseriya rezâyil-i ef'âl muktezâ-yı tab' u behîmi olmağla âna mâyildir. Lâkin zecr u men' ve tenbih u tevbih olcâk levh sâde olmağla imtinâ' u ihtirâz dahi kalbinde temekkün eder. Nitekim demişlerdir (Beyt)

Etânî hevâhâ kable en a' rife'l-hevâ
Fe-sâdefe kalbî hâliyen fe-temekkenâ

Ve ekser-i ekâbir-zâdelerde sefeh ve killet-i 'akl u ma'âş şâyi' u fâşır. Hattâ ba'zı ehl-i hezl anları es-sefih çelebi deyu ta'rif eylemiştir. Hemânâ zemân-ı sabide katı i'zaz u ri'âyet sebebi ile dâyeleri ve mürebbileri asla bir fi'lden zecr u tevbih etmeyub her ne derse âferin deyub her ne işlerse tahsîn ettikleri ecildendir. Ve hukemâ derler ki terbiyet-i etfâlde fi'l-i tabi'ate iktidâ etmek gerek ya'ni her kuvvet etfâlde evvel hâdis olur kevvet-i hayâdır. Eğer sabide hayâ gâlib olub ekser-i evkât âdem beyninde başın aşâğa idub vikâhat ya'ni bî-edeblik itmezse necabetine ve hâsil olacağına delildir. Pes te'dibine ikdâm ve tehzibine ihtimâm etmek gerek. Ve evvel-i te'dib oldur ki rezâyil ile mevsûf (204b) azdâd muhâletasından men' oluna. Ve sefeh u fuhş ile mevsûm ve lu'b u lehve katı meşgûl sibyan ve gilmânıyla mücâleset ü musâhabet ettirilmeye ki henüz sâde olmağıyla anların ahlâk u etvânıyla tahallük eylemeye ki tabi'at sâriktir. Husûsen ki zemân-ı sabâ ve mevsim-i sığarda ola. Pes âdâb-ı dîn ve sünen-i şerâyi' -i mürselîn ta'lim u telkîn ideler. Ve farz u sünnet ve hill ü hürmet bâb bâb selim ve tefhîm ideler. Ve ferâyiz u vâcibâta muvâzabet ve müdâvemet ettireler. Nitekim hadîs-i şerifte vârid olmuştur ki: Etfâlinizi yedi yaşına vardukta nemâz kılmak emr edin. On yaşına varınca kılmazlar ise darb idin ve tekâsül ve tehâvünü huy etmekten gâyet sakınalar. Ve dâyimâ beyninde ahyâr ve sulehâyı medh ve eşrâr ü eşkıyâyı zemm ü kadh ideler ki şürûrdan hârib ve hayrâta râğib ola. Eğer bir kabîha ikdam eder ise evvelâ serzeniş-i sarîh mezemmetle tahvîf ide ânı sehve haml ideler. Ya işitilmemiş anladub âher sabî misl idub ol bu fi'li etmiş şu makule 'ikâb olmuş diyeler. Ve'l-hâsil icâb etmeyince kenduye sen şöyle etmişsin demeyeler ki ma'lûm oldu bana külli 'ikâb olmaduğ deyu mu'âvedâye ikdâm etmeye. Ve saçların tarayub âşikâre koyub ve kenduyi melâbis-i fâhire ile tezyin eylemeyeler. Ve hâcet olmayınca hâtem takmayalar. Ve dâyimâ beyninde me'kel-i hasene ve melâbis-i müzeyyene tahkîr ideler. Ve zihninde mukarrer ideler ki zîb u ziyet hâatunlara münâsibdir. Erlerin ziyet huly-i hulel ile değildir. Belki hüner ü kemâl ve fazl ü efdâl iledir. (Nazm)

Zen ne'i merdî kün u dest-i kerem bigşâ ki zer
(205a) Merd-râ behr-i kerem berâ-yı zî-verest

Ve hâatırnda merkûz eyleye ki müzeyyen hilyeler ve mülevven câmeler 'avretlere lâyıkur. Ve ekl ü şürbi matma' -ı nazar ve mürtekâ-yı himmet etmek gâv u

har-ı ‘alef-hor ‘âdetidir. (Mısrâ‘) Kande ise gâv u venek himmeti mer‘âdadır; bu mertebede kalmak hayvanât-ı hasîseye berâber olmaktır. (Beyt)

Be-âb u sebze kanâ‘at mekân zî bâğ-ı cihân
Ki in kadar ‘alef-i gâv har tuvâned bûd

Bu makule ebyâtu ta‘lîm ideler ve bunun gibi nesâyihi tekrâr ideler ki tûl-i zemân ile hâtırında kala ve makbûl-i tab‘î ola. Bunun ziddin söyleyen kimesnelere hassâ ki akrân u emsâli ki cihandan murad yemek ve içmek ve giymek ve bağlanmaktır derler. Men‘ u tahzîr idub ihtilât ettirmeyeler. Ve etfâlden ibtidâ-yı neşv ü nemâda ef‘âl-i kabîha sâdır olsa gerek. Zirâ nefis-i emmâre mevcûd u hâsıl ve ‘akl ki mâni‘ ü ‘ikâl-i kabâyihtir. Henüz gayr-i kâmidir. Ba‘zı etfâlden kizb u nemîmet ba‘zıdan sirka ve hıyânet sâdır ve bunun emsâli künd ü mekr ve zarar u nefis ü gayr çok vâki‘ olur. Ammâ hemân men‘ u zecr ve mütehammil olduğu miktar te‘dîb ve siyâset etmek gerek. Ve zemân-ı sabide dâyimâ nefâyis-i et‘ime ve lezâyiz-i eşribe virmeyub gâh gâh nân-ı huşg ile iktifâ etmek gerek ki ne zemânla etvâr-ı zemân ve esfâr-ı zemîn etmekte ol makule ihtiyâc oldukta ânınla dahi iktifâ etmeğe kâdir ola. Nitekim ba‘zı Rum şâh-zâdelerinin ceng-i birâderden hezîmet vâki‘ olub kilâr ve hazinesinden dûr ve nefer-i ma‘dûdiyle gürîzân oldukta bî-gıdalıktan ‘âciz olucak nân-ı rû-tünk ki yufka dedikleridir bir rûstâyiden (205b) almışlar. Şâhzâde mu‘tâd olmamağın tenâvüle kâdir olmayub cehd-i ‘azîm ile bir rûstâyî dahi bulub enbânında bir miktar külçe-i rûstâyî bulub getürub bir miktarın te‘addî edub bâkısın gulâmına hıfz etmek emr etmiş. Pes ifrâd-ı nâz-perverlik selâtın ve ümerâya münâsib değildir. Bu kande kaldı ki evsât-ı nâs eyleye. Ve etfâle sabah gıdasın çok virmeyeler ki zihnine belâdet ve tab‘ma kesel verub ta‘allümden mâni‘ olmaya. Ve âb ve helvâ ve meyve ve serî‘u’l-istihâle nesnelere çok vermeyeler ve ta‘âm yerken husûsen meyve yerken su içirmeyeler. Ve müsikirattan eğerçi her kimesneye ictinâb vâcibdir. Ammâ etfâle ictinâb be-gâyet lâzımdır. Zirâ mizâcları hârr u ratabdır gayet muzırdır ve anları gazab u tehevür ve hiffet ü vekâhat u fesâda bâ‘is olur. Ve melekât-ı rediyye vüs‘atlerinde müstahkem olub izâlesi ‘asîr olur. Ve ol tâyifenin mecâlisine dahi iletmeyeler ve onların hikâyât u eş‘âr-ı müfessika ve müfessekaların istimâ‘ ettirmiyeler. Eğerçi ba‘zı kimesnelere eş‘âr-ı zarîfe tabî‘at-ı etfâle rikkat u zekâve eder derler. Ammâ sahîh değildir. Zararı fâyidesinden artıktır. Ve vazife-i ders u ta‘allümün temâm etmeyince gıdasın vermeyeler. Ve ba‘zı umuru ihfâ etmeğe mu‘tâd etmeyeler ki ihfâ etmeğe mu‘tâd olub kabâyihe ikdâm eylemeye. Ve gece çok uyumaktan ve gündüz mutlaka uyutmaktan men‘ edeler. Ve esbâb-ı tena‘umdan yazın serdâbelere gitmek ve bütün mirvahalara saldırmak ve elin ayağın ovdurmak gibi ve kışın kalın kürkleri ve gâyet sıcak yerde oturmak gibi men‘ edeler. (206a) Ve piyâde yürümeğe ve süvâr olmağa riyâzet ettireler. Ve hareket ve sükûn ve durmak

ve oturmak ve söz söylemek ve ta‘âm yemek bu cümle âdâbın ta‘lîm eyleyeler. Nitekim ‘an-karîb beyân olursa gerek. Ve kizb söylemekten ve yemin etmekten eğer sâdik eğer kâzîb men‘ eyleyeler. Ve mecâlis-i ricâlde sözü az söyleyub sordukları nesneye cevâb vermeğe iktisâr ettireler. Ve mu‘allim sâlih u dindâr ve ‘âkıl u perhîz-kâr-ı selîmu’l-hulk sahîhu’l-‘akl kimesne ola. Ve ahlâk-ı hasene ve âdâb-ı mülûk ve ekâbire vâkîf ve gazab ve hilmde mu‘tedil ola. Gâyet halîm olmaya ki te‘dîb ve tehzîbden ‘âciz olur. Nitekim ki Şeyh Sa‘di Rahmetullahi Te‘âlâ ider (Beyt):

Üstâd ve mu‘allem çû bûd bî-âzâr
Harseg bâzend kûdekân der-bâzâr

Gâyet gazûb ve mütehevvir dahi olmaya ki beyhûde gazabdan tıfl melûl ve ta‘allüm-i ‘ilm u edebden nefûr olmaya. Ve mektebde ta‘lîm etmeyeler. Ammâ hulk ve edebî müstahsen olan merdûm-zâdeleriyle bile hem ders ve ta‘lîm ki anlardan kesb-i kemâl ve hulk-i hasen itmek ihtimâli ola mücevvesdir. Ammâ bu zemânda kalîlü’l-vücuddur. Ve mu‘allim darbla te‘dîb ettikte feryâd u şenâ‘at etmekten men‘ edub bu fi‘l-i zu‘âfâdur diyeler. Ve mu‘allim dahi ol darbı az ide ammâ gayet mü‘ellim ide ki mu‘âvedet itmekten muhteriz ola. Ve mu‘allim dahi bî-mûcib darb eylemeye. Ve tıflı sehâvete mu‘tâd ideler. Ve akrânına ihsân u birr etmek telkîn edeler. Ve anlara tekebbür ü tecebbür ve istihzâ vü izdirâ etmekten küllî men‘ edeler. Ve sadaka itmek istese anın eline virub sadaka (206b) ettireler ki mu‘tâd-ı bezl ola. Ve mâl-i dünyâyı gözüne hakir göstereler. Ve sîm ü zere muhabbetten ve saklamasından tenfîr edeler ki muhabbet-i sîm u zer hayyât u ‘ukkârîden bedterdir. İmam Gazalî Rahmetullahi Te‘âlâ “ve‘cnubnî ve beniyye en na‘bude’l-esnâm” âyet-i kerimesinin tefsirinde esnâmdan murâd sîm u zerdîr. Ve beni ve evlâdımı sîm u zer mahabbet u ta‘allükundan ki ma‘nâda ibadettir hîfz eyleye dimek işârettir der. Ve her gün bir mikdar ‘utlet zemânında lû‘b ü bâziye ruhsat vereler. Ammâ fuşş u kabâyihe müstemil bazî olmaya. Ve peder ve mader ve mu‘allim ve ulu birâder her birine nazar-ı ta‘zîm ü iclâl ve anlarda hayâ ve haşyet üzre olmağı âdet ettireler. Ve peder ve maderin mahabbet-i müfritaları dahi olursa mehmâ emken i‘lâm etmeyeler. Zîrâ tıfl ânâ muttali‘olıcak havf u haşyeti kalmayub ta‘lîm-i ‘ilm ve âdabda noksân üzre olur. Ol sebepten cevr u cefâ-yı üstâd mihr ü mahabbet-i âbâ ve ümmehâtan tercîh olunur. Nitekim Şeyh Sa‘di demiştir ki (Nazm)

Pâdişâhî puser be-mekteb dâd
Levh-i sîmîneş ber-kenâr nihâd
Ber-ser-i levh-i û nevişte be-zer
Cevr-i üstâd bih ki mihr-i peder

Ammâ ba'zı âbâ ki akl-ı selîm ve nazar-ı dûrbîn sahibi olur. Mihr-i tabi'îsi dahi olursa izhâr etmeyub te'dîb u tehzîb etmekte taksîr eylemez. Ve bu makûle pederdir ki zahr-ı Faryâbî rûzgârdan şikâyet ve killet-i terbiyet-i ehl-i hüneri hikâyet ettüğü kasîdesinde zikr edub der ki (Nazm)

Me-râ zi-dest-i hünerhâ-yı hûşten feryâd
 Ki her yekî be-diğêr güne dârdem nâ-şâd
 Temettu'î ki men ez-fazl der-cihân dîdem
 Hemân cefâ-yı peder bûd u silî-i üstâd

(207a) Ve çün mertebe-i tufûliyyetten terakkî edub ağrâz ve metâlib-i ricâle vâkîf ve lehv ü lû'bden a'lâ dahi matlab ve merâm var idüğüne 'ârif olıcak âna tefhim edeler ki hayl ü haşem ve ziyâ' u 'abîd ve mâl u menâl ve esbâb u fûrûş isti'mâlından garaz tashîh-i mizâc ve harr u berd ve cû' u 'atş alâmından berî olub mizâc-ı selîm ve kuvvâ-yı sahîha ile kesb-i kemâlât-ı ma'neviyye ve isti'dâd-ı te'ehhüb-i dâru'l-bekâ tahsil edub civâr-ı kurb-i 'azîz-i muktedirde sa'âdet-i hakîkiyyeye fâyiz ve murâdât-ı câvidâniyi câyiz olmaktır. Ve illâ mücerred tena''um-ı hâb u hor ve tereffüh-i me'kel ve meşârib ve menâkih-i hayvanât-ı 'acm ve behâyim-i hâyimeye dahi müyesserdîr tâki himmeti 'âlî ve maksad-ı nazarı mahall-i sâmi olub andan sonra iştigâl-i 'ulûm ve tahsîl-i fûnûna düşürelêr. Ve tahsîl-i 'ulûmda nice tertîb ve tedric gerek kitâb-ı evvelde mezkûr olmuştü. Ânın üzerine 'amel ve iştigâl oluna tâ ki mûntehâ-yı 'ilm-i 'ulûm ki a'lâ-yı ilâhîdir. Âna vâsıl olub âbâ ve ümmehâtтан taklîd ile mütelekkin olan 'akâyidi burhân u delîl vesâtatıyla mütelakkın ola. Ve evveli oldur ki tabi'at ve isti'dâdını teferrüs edub ne fenne tabi'î mülâyim ve isti'dâdı münâsib ise âna iştigâl edeler. Zîra her kimesne mebd'eî fitraunda bir fenne müste'idd ve bir snâ'ata müteheyîdir. Ve bu kazıyyede Hakk Cell u 'Alânın sırr-ı hafî ve hikmet-i gâmizası vardır. Ve ol husûl-i nizâm-ı 'âlem ve kıvâm-ı benî-âdemdir. Zîra sâbika dedik ki cümle snâ'ata ihtiyâc vardır ve bekâ-yı mukarrer anlarsız olmaz. Pes eğer cümle bir isti'dâd üzerine mecbûl ve herkes bir himmet üzre meftûr ve mec'ûl olsa snâ'at-ı mühimme ve 'ulûm u fûnûn-ı mütenevvi'a (207b) zâyî' olurdu. Ve her kimesne eşref-i sanâyi'a meşgûl ve evsât u edânî sanâyi' tahsîl dâyiresinden ma'zûl olub nizâm-ı 'âlem bâtl ve kâr-hâne-i ma'âş hâlî ve 'âtl olurdu. Pes hikmet-i ilâhî iktizâ eyledi ki her tabi'at bir fenne münâsib ve her isti'dâd bir san'ata mülâyim ola. Zâlike Takdîru'l-'Azîzi'l-'Alîm. Ve insan müste'idd olduğı snâ'ata iştigâl edicek zemân-ı yesîr ve sa'y-i gayr-ı kesîr ile tahsîl eder. Ammâ gayr-i isti'dâdına tâlib olıcak zemânını tazyî' ve üstâdını tasdî' edub bi'l-âhir ya hâsıl olmayub yahud zemân-ı kesîrde şey'-i yesîr hâsıl olmak lâzım olur. (Hikâyet)

Halîl ibn Ahmed ‘ilm-i ‘arûzu kuvvet-i karîhasıyla istihrâc ettikten sonra talebe-i ‘ilme ta‘lîm ederdi. Bir kimesne bu fenne gâyetle harîs olup nice zemân şedîd ve cehd-i cehîd edub hiç nesneye fâyiz olmayub Halîl ta‘lîm u tefhîminde âciz kaldı. Âhir Halîl eyitti bu beyti taktî‘ ile (Beyt)

Îzâ lem testatî‘ şey‘en fe-da‘hu
Ve câvizhu ilâ mâ testatî‘u

İşâret-i Halîli fehm eyleyub min ba‘d tereddüd-i Halîl-i fâzıl ve tasdî‘ ve taziyê‘-i bî-tâyil etmekten ferâgat eyledi. Halîl eydur bu mertebe belâdet-i tab‘î ile bu işâreti fehm ü te‘eddüb ettiğine tamâm ta‘accub eyledim. Ve çün bir fenne yâ bir snâ‘ate iştigâl etireler gerektir ol fenn ve snâ‘atin me‘âric ve merâtib ve etrâf ve cevânibini tahsîl ve tekmîl etireler. Fî’l-cümle bir miktârını tahsîl edub ferâgat eylemeye. Meselâ kitâbet ve inşâ‘ ilmini murâd eylese evvelâ tecvîd-i hat sâniyen tehzîb-i nutk ve berâ‘at-i kelâm ve hıfz-ı resâyil ve hutab-ı fuzalâ ve emsâl ve eş‘âr-ı bülegâ ve muhâdarât ve hikâyât-ı zurefâ ve nahv ü sarf ve lügat-ı ‘Arap vesâyir levâzım-i ‘ilm ü edeb belki hisâb (208a) ve kavâ‘id-i defter cümlesini tahsîl ve tekmîl eyleye ki fende ser-efrâz ve akrân u emsâl katında mümtâz ola. Ve illâ mücerred dîvânice hatt ve birkaç fikra ve mektub ve sermâye-i galat görmekle âdemî münşi ve kâtib ve lâyıık-menâsıb ve merâtib olamaz. Belki evvel makûle kâtib olur ki hakkında demişlerdir. (Kıt‘a)

Fe-de‘ ‘anke‘l-kitâbete leşte minhüm
Ve lev sevvedte vecheke bi‘l-midâdi
Ve dîvânü‘l-harâci bi-hazfî cîm
Ve dîvân-ı zıyâ‘i bi-fethı‘d-dâd

Ammâ bu dedüğümüz şol ‘ilm ü fenndedir ki matlûb-ı hakîki ve maksûd bi‘z-zât ola. Meselâ bir kimesne re‘îsü‘l-küttâb ferzendî olup kendu dahî mansıb-ı pedere vâsıl ve ol snâ‘ati hâsıl etmek istese dediğimiz etmek lâzımdır. Ammâ bir kişi fenn-i mühimnden gayrı ba‘zı fûnûnu dahî bi‘l-küllîye hâlî olmamağ için tahsîl etmek istese ise ifrât ile teveggul edub cemî‘-i cevânib ve levâzımını tahsîl lâzım değildir. Meselâ fakîh fi‘l-cümle ‘ilm-i mikattan nesne görmek istese heyetten Şerh-i Ca‘minî ve mikattan ba‘zı resâyil-i mu‘tebere görse kâfidir. Lâzım değildir ki muhitti kitâbîn tahsîl ve Oklidis ve mütevassıtât makâlâtın tekmîl ede. Zira ‘ömr kalîl ve ‘ilm kesîrdir. Zemâne hod mevânî‘ ve ‘alâyık ile mâlâ maldır. Pes cemî‘-i ‘ulûmu yâ ekserini ‘alâ vechi‘l-kemâl tahsîl etmek muhâldir. Hemân ehemm ile iktifâ etmek gerek. (Mısrâ‘) İlmi ki nâ girîz tûpa şedîdân-ı girây. Nitekim demişlerdir. (Kıt‘a)

Leyse yahvi'l- 'ilme küllen vâhiden
 Lâ ve lev mâ resehe elfe seneh
 İnneme'l- 'ilmu ba 'îdun gavruhu
 Fe-huzû min külli şey'in ahseneh

Ve sabî bir sînâ'ate iştigâl ettürücek yâ 'adem-i isti'dâd yâ nâ müsâ'ade-i âlât sebebiyle tahsîli müte'assir ve müte'azzir olsa âher sînâ'ate meggûl edeler. Elbette ol (208b) sînâ'ati teklîf etmeyeler. Zîra fûnûn-ı sînâ'atte kesret ve fûshat çoktur. Ammâ evvelki sînâ'atten ye's-i külli olmayınca etmeyeler. Zîra bir sînâ'atten cüz'î ta'assür ve su'ûbet izhâr etikte ferâgat ettirmek 'alâmet-i izdrâb-ı re'y u 'aceledir ve bu hâliye olanlar değmede kemâlâttan behremend ve sanâyi'den ber-cevâzdâr olmaz. Müte'allim ve tâlib-i kemâlde sabr u sebât gerek. (Beyt)

Ez-sebât hodem in nükte hoş âmed ki be-cevr
 Der-ser-i kûy-i tû ez-pây-i taleb ne-nişestem

Ve her sînâ'atin iştigâlinde âna münâsib riyâzet ettireler ki tahrik-i harâret-i garîziyye edub meded-i hıfz-ı sıhhat ve def'-i kesel ü betâlet eyleye. Çün sînâyi'den bir sînâ'ati ta'lîm ede ândan ta'ayyüş ve iktisâb-ı mal ettireler ki eseri hâsıl ve halâvet-i husûl-i netîce mezâkına vâsıl olıcak rağbet ve neşâtı artub ol sînâ'ati nihâyetine yetiştirmeğe sa'y eyleye. Ve hem kesb-i yemînden ta'ayyüş etmeğe mu'tât ola ki şîme-i ebrâr ve haslet-i ahrârdır. Ve âbâ vü ümmehâttan intikal edecek mal-ı mîrâsa i'timâd etmeyeler. Zîra ekser-i ağniyâ-zâdeler mâl-ı mîrâsa i'timâd ve ve ittikâ edub ta'allüm-i sînâ'atten ebâ ederler. Tagallüb-i rüzgâr ve tagallüb-i havâdis leyl ü nehâr ile ol mâl u 'akâr-ı 'arsa telef ü bevâr olub bî-nevâ kalmışlar. Ve çün gulâm istiklâlde iktisâba kâdir ola. Evveli budur ki müte'ehhil edub ve rahl u esbâbını ayuralar. Ve 'âdet-i mülûk-i Fûrs bu idi ki oğulların hadem u haşem terbiyet etmeyub sikât-ı ümerâdan birisine verub bir tarafa gönderub terbiyet ettürirler idi ki huşûnet-i 'ayş ve denâ'et-i me'kel ve melâbisle kâni' olub ziyâde tena'um ve tecemmül ve refâhiyyet-i 'ayşe mu'tâd olmaya. Nitekim Yezdecird-i Esîm (209a) oğlu Behrâm Kürdî Emîr-i 'Arab Münzir bin Nu'mana teslim edub ol dahi âni Hîre şehrine götürub ânda terbiyet edub Havernak Kasrını ânınçun bünyâd eyledi ki henüz bâkîdir. Pes âdâb-ı lügât-ı 'Arab ve ta'lîm-i fûrûsiyye ve âdâb eyledi. Ol sebebden Behramın 'Arabî şî'irleri vardır. Ve evvel şî'r-i Fârisi diyen Behramdır ba'zı 'ulemâ kavlinde. Zîra 'Arabî şî'irden intikâl eyledi. Ve İslâm'da dahi Büveyh ki mülûk-i Deylemdir ve ba'zı Âl-i Selçuk bu tarîka zâhib olurlar idi. Ve ümerâ-yı Çerkes dahi diyâr-ı Mısıryede devletleri muntazam iken bu üslûba sâlik olub evlâdlarını diyâr-ı Çerkese gönderub ânda terbiyet edub getururler idi ve ânda terbiyet olan fûrûsiyyet ve şecâ'atte kâmil olub katlarında mu'teber olub tabakât-ı ecnâda dâhil edub terbiyet ve terakkî ile

merâtüb-i ‘aliyyeye vâsil ederleridi. Ammâ Mısır’da müterebbî olanlar şecâ‘at ve fûrûsiyyete kâbil olmayub belki gâliba tahannüs üzerine olub kem-nâm ve câhil kalurdi. Ve zemân-ı sayyâde ba‘zı âlâme mu‘tâd ve murtâz olmak nâfi‘dir. (Hikâyet)

Nuşîrevân-ı ‘Âdil’in mu‘allimi her zemân darb-ı bî-sebeb idub ve eline kar ve buz verub elinde tut deyu emr ederdi. Serîr-i kistrâ âna intikâl edecek mu‘allim tevârî ve firâr eyledi. Ba‘dehu Nuşin-revân üstâdına ri‘âyetim mukarrerdir emân üzerine gelsun deyucek zuhûr eyledi. Melik ri‘âyet ve nüvâziş-i şahâne ettikten sonra darb-ı bî-cürmün vechi ne idi deyu su‘âl etti. Mu‘allim eytti ânıñcûn ederdim ki bî-günâh ve mazlûm rencide olanların te‘ellüm ü inkisârı ve zâlimine hikd u kinesi ne mertebede olduğu ma‘lûmun olub kistrâ tahtına geçduğun (209b) vakt bî-günâhı rencide etmekten ihtirâz edesin. Eytti ya elimi niçun karda ve buzda durmak emr ederdin. Dedi ki ‘an-karîb bunun dahi vechi zâhir olur. Ba‘de zemân melik ba‘zı hademi ile bir muharebeye mübâşir oldukta vakt-i sabah mülâkât müyesser olub eshâbî kemanlarına zih etmeğe kâdir olmayub inhizâma karîb olıcak melik i‘tiyâd-ı mezbûr sebebi ile cümlelerin kemanlarını zih ile eyleyub düşmene zafer bulıcak isâbet-i re‘y-i üstâd-ı dür-endiş zâhir olub hil‘at u ni‘met-i bî-kıyâs verdi. Ve ol kimesne ki dedigüz hılâfi üzere ma‘âş etmiş ola. Ba‘dehu ânı ıslah ve ol ahlâkı izâle ‘asîr olur. Husûsen ki şebâb gidub şeyb gelmiş ola. Nitekim demişlerdir. (Nazm)

Ve‘ş-şeyhu lâ yetrükü ahlâkahu
Hattâ yuvârî fi serâ emsihi

Sokrât-ı hakîm tâze cüvânlar ta‘lîm ederleridi. Hattâ ba‘zı a‘dâsı ânı ‘amel-i Kavm-i Lût nisbet eylediler. Ve hâşâ ‘an-zâlik su‘âl edenlere der idi ki şâh-ı terî rast etmek kâbilidir ammâ huşk olduktan sonra ânı müstakîm etmek müşkildir. (Beyt)

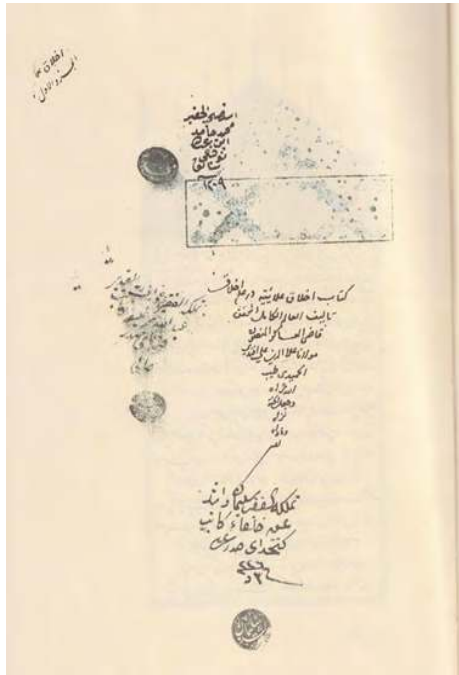
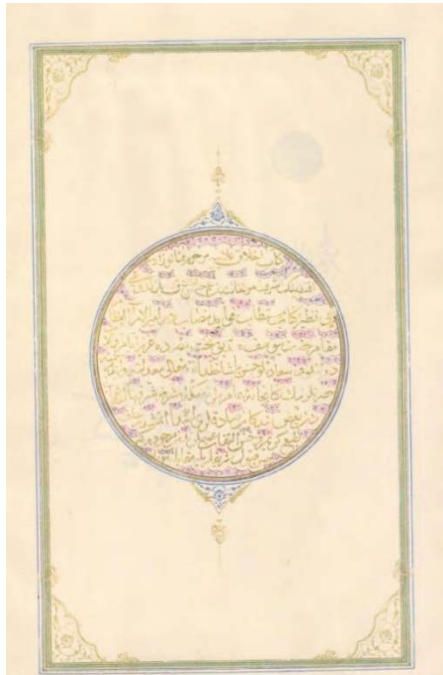
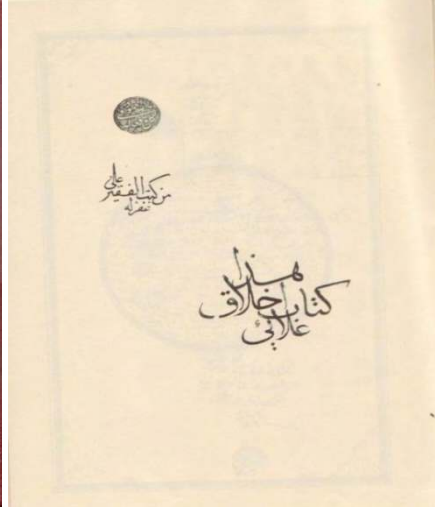
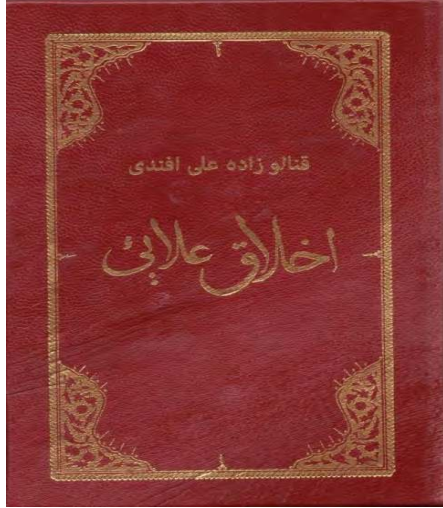
Çûb-i ter-râ çunân ki hâhî piç
Neşuved huşk cüz be-âteş rast

Bu mezkûrât terbiyet-i puser içundur. Ammâ duhter terbiyetini dahi buna kıyâs edub münâsib olan hısâl u âdâbı ta‘lîm edeler. Ammâ ânlar hakkında mülâzemet-i hayâ ve ‘iffet ve ricâlden taharrüz ve tasavvun ve mülâzemet-i hicâb ve günc-i hâne bâbında mübâlağa edeler. Ve bi‘l-cümle sâbikâta zikrettuğumuz âdâbı telkîn ve ta‘lîm edeler ve ‘amel ettireler. Ve Hâce Nâsır eydür okumaktan yazmaktan men‘ edeler. Lâkin sâyir ‘ulemâ kelâmında olan oldur ki yazmaktan men‘ edeler velâkin okumaktan (210a) men‘ edeler velâkin okumaktan men‘ olunmaya. Belki kadr-i vâcibât-ı dîn ü sünen ve ahkâm-ı şer‘ husûsen nisâyâ muhtass ahkâm-ı hayz ve nifâs gibi ta‘lîm olunmak lâzımdır. “Talebu’l-‘ilm farîzatün ‘alâ külli Müslim ve müslimetin” ve ‘Âyişe-i Sıddîka’nın radyellahu ‘anhâ ‘ilmi nice ahkâm-ı şer‘ ânların

rivâyetlerinden ma'lûm olduğu mukarrerdir. Ve ümmet-i Muhammed'den nisâ-i 'alimât husûsen muhaddislerden çoktur. Kerime-i Merveziye ve Şehd-i Kâtibe gibi. Ve eyimme-i Hanefiyeden sâhib-i Tuhfe'nin Fâtuma nâm duhteri var idi. Ol kadar 'âlîme ve fâkihe idi ki babasına gelen fetvâda ânın dahi cevabı olmayınca olmaz idi. Çün Kâşâni-i sâhibu'l-Bedâyi' gelub Bedâyi' kitabını Tuhfe'ye şerh olmak üzerine te'lif eyledi. İmâm-ı sâhib-i Tuhfe duhteri Fâtuma Kâşâni'ye tezvic eyledi. Fukahâ derler idi ki "şeraha Tuhfetehu fe-ehaza ibnetehu". Ba'dehu her fetvâ üç cevâb ile çıkar oldu. İmâm-ı sâhib-i Tuhfe ve duhteri Fâtuma ve dâmâdı Kâşâni sâhibu'l-Bedâyi' hatları ile çıkardı. Ve çün duhter hadd-i bülûğa yetiše küfüvv-i münâsib bulub tezvic edeler te'hîr etmeyeler. Ve dâmâd olıcak kimesnenin dînin ve hüsn-hulkın ve kerem ü şânın göreler. 'Uluvv-i mansıbına ve kesret-i emvâline ve rif'at-i nesebine şekâletine çendân nazar etmeyeler. Eđer didiğimiz umûr olduktan sonra bunlar dahî olurise fe-bihâ ve ni'metün nûrun 'alâ nûr ve tezvic olduktan sonra damâdıyla ve mâder ve pederi varise hüsn vechile mu'âşeret edub bî-şerm ve dil-âzârlıktan men' edeler. Ve temâm zarûret olmyacak tefrîk tarafına meyl etmeyeler. Çün şerh-i terbiyet-i evlâd mektûb oldu. Ba'zı âdâb ki her kimesneye lâzımdır. Ve esnâ-yı kelâmda zıkr olunmasına va'de ettik idi. Ânları dahî beyân (210b) edelim. Eđerçi âdâb-ı mezkûre evlâd u etfâle mahsûs değıldir lâkin ânların te'dîb ve tehzîbe ihtiyâcları ekser ve semere-i te'dîb u tehzîb ânlarda artık zâhir olmak ihtimâli evferdir. Binâ-yı 'aleyh bu bâbda îrâd olundu.

Temel Öztürk

Ek 2: Ahlâk-ı Alâî'de Çocuk Terbiyesi Kısımının Türk Tarih Kurumu Baskısındaki Orijinal Metni

برای بیکدیگر شسته است که خاک بر سر او اسپه زن توان شد بسیار چنانچه
 و شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی دخی بود که **نظم**
 یکی گفت کس از زن بدسپاسد و اگر گفت زن در جبهان خود بسپاسد
 لکن بویزدید و کز یکی تر زوجه اندن ظلم و عقوق صادره و اقامت حد
 و عفو نموده غیر قادر است در **در** و الاکتب بین نفس و فرج و تحسین
 بذل و خرج و تعدیه بانه محبت و تخمیه و غیر امت و فرقه ریاچین و آن
 شیخ مین دن خروج و ذروه خطا مال و دین و غنیمت عروج از جبهان
 غیر ی ایلر اولمز **پیست** خرابت کنده پد خانه کن
 برو خانه آبا و کردان زن زن خوب و خوش خوی از آیه
 چه مانند بنادان نوحا بسته چون بوقواعد شریفه امت شمال
 و نجات شرعی ایلر بر کریمه اتصال لایلا و لاد و انبیا و اعتقاد و الخصال
 حاصل اولر کرک منزک رکن مابنی دره سابقا ذکر اولمش در رسپ
 انکرک دخی تقویت و تربیت و تادیب و تمهید بری لازم دره
 انچون بوباب وضع اولندی بیان **اداب تربیت اولاد و اطفال**
 چون دلدار بر سر و اگر دختر دره وجوده کله حق جل و علایه شکر و ثنا
 ایلر و آئی محض فضل و موهبته حق میله و اگر دختر سریه یا دختر کثیره
 اعیال ایلر ز نماز بیخورد و متبرم اولمز **حق تبارک و تعالی** انک
 زرقنی تقدیراتش در **مکندر** که بکنموب تبرم اندوکی مولدک
 بشنده سعادت و زرقنده دست توتمش اولوب **قدوسی** پیر
 موجب اقبال و ارفاق و سپید دست اموال و اوراق اولر و اهلند
 و خردل دست اتک یواظار طالت و علامت ایلر ز بر آنت بسیار

خالی در بی اختیار لوم جلدن ناشیدر ابو حمزه دیر لر بر اء اینک
 خاتونی و خنتر ولادت اید چک متالم اولوب اهلنی مساجرت
 و خبا آخوزه ساکن او پتی خاتونی بجا ایدوب بو پتی او تودی که **پیت**
 مالایی حمزه لایاستینا و انما نانی الذی اوستینا
 اء ابلی ایشیدب رقت ایدب اهنه راضی اولوب صلح ایدوب ختم
 سینه کلدی پس مولوده اسم چسن وضع ایدیر که زمان اسم سینه
 موافق ایدیه زیرا که نام ناخنا پسیدن مدته عمر نده متالم اولوب کرک
 و پنجه کپنه اسمنی تغیر ایدوب کندویه غیر اسم وضع ایدیر اما اینته تمام
 متروک اولمز افاضلندن بر لسی اولادینسه دیر ایدیکیم بن پسینه و ملا
 کزون اول و ملا و کز ماننده و ملا و کزون صکره احسان ایدر نوزون
 ولادون اول پنجه احسان اولور دیسب لر دیر ایدنی و ملا و کزون اول
 سیرنی حرا ز نسا و امیلمات حوائندن تحصیل اتم قیابل و نسیه
 عشایر خشیسه دن اختر از اخر اتم که مدت حیانتکزه مطعون طعن طامن
 و مشمول لوم لایم لامن اولیه پسز و جن ولاد تکزده اسمی چ ایدیه
 شمییه ایدیم که طول حیانتکزه قسبح اسکر ایدیه متالم اولمیسینز و قولد کزده
 صکره النوع تادیب و ترتیب و تسدیب و تقویت ایدیم که ممنا ز اورا
 اولد کز و جایل شی قالوب زمان حیانتکزه ممنا کزه طالب اولم کز بجه
 ایو و ایه قلنسه که صحیح الجسم کامل القوی امراض و اسقمدن بری و عقلی
 صحیح و خلنی سلیم اولد و حکما دلیت که الرضاع ولاده ثانیسه و دایمک
 اخلاقی و عاداتی سودی غذای مولود اولمندیه پسر ایت ایدوب مولود
 انک اخلاقی ایدیکنن ایدر حکما دیر لر که بر مولود کب و چشم اولد و ایه

ارضاع ایله بیسیاه چشم اولور. پس مرضه صورت ظاهر ده کومز
 تغیر افاده ایله یکک صفات باطنه دخی تغیر ویرسی مغز در چون
 رضاع تام اوله تربیت مشغول اولوب. علی التدریج افعال چینه
 واطلاق رضیت یقین ایوب. مساوی افعالدن منع ایوب
 عار و عیب اولتی افعال اقدام اندکجه یایی صفتین عیب در برنی
 بونی ایله دیوب. تفریح و تعنیف ایله له. افضالک لوح ادراک
 لری ساده اولمغله مرجانیه قابل دره اگر چه اکثر مایه ذایل افعال
 مقتضای طبع و بهیمی اولمغله اکامیل در لکن جبر و منع و تنبیه
 و ترویج اولی حق لوح پ دو اولمغله امتناع و اجتناب از دخی قلمند
 لکن ایله نیکم دیشلر در **بیست** اتانی هوانا قبل ان عرف الهوی
 فصادق قلبی خالی قلمنا. و اکثر اکابر زاده لوده سفیه
 و قلت عقل معاش شایع و فاشدر حتی بعض اهل نزل انگری
 حلبی دیو تعریف ایشش در. همانا زمان صبی ده قتی اعتداز
 و رعایت سببی ایله داید لری و مزلی لری اصلا بر فعلدن حشر
 و تویج اتمیوب. بهرندیر پ. آفرین دیوب. هرند اشد رنه
 یچین اندک لری اجدن در. و حکم دیر که تربیت اطفال ده
 طبیعت اقدامت کرک یعنی سر قوت اطفال ده اول اقدام
 اولر قوت حیا در. اگر صبی ده حیا غالب اولوب اکثر اوقات ادم
 پسنده باشن ایدوب. و قاحت یعنی بی ادب بک اتمه
 نجاشنه و حاصل اوله جنبشه دلیل در. پس تا ذمینه اقدام و تمیز
 ایتتام اتم کرک. و اول تا دیب اولدر که زایل ایله موصوف

اخذ او مخی لطف پندن منع اوله و سغه و بخش اید موسوم و لوب
 و لوه قتی مشغول صبیان و غلانیله مجالسرت و مصاحبت ایدر
 که بنوز ساده اولمغیله آنلرک اخلاق و اطواری ایدر خلفت ایلمیه
 که طبیعت سار قدر خصوصاً که زمان صبا و موسیم صغوده اوله
 پس اداب دین و پشن شرایح رسالین تعلیم و تلقین ایدر لر
 و فرض و سنت و حل و حرمتنذر پاجایب سلیم و تقیه ایدر لر و بعضی
 و واجبات موالفت و مداومت اندر لره ایتیم کم حدیث شریفه
 وارد اولمش در که اطفال کرنی بدی بشینه وارد و قد نماز قیام
 امر ایدر اون بشینه و ارنجه قلم لر ایدر ضرب ایدر و کمال و تمام
 خوی اکتدن غایت صغنه لر و دایما سینه خبر و صلحایی نوح
 و اشرار و اشیائی ذم و قدح ایدر لر که شروردن تار ب
 و خیراته راغب اوله اگر بر قیام اقدام ایدر لر اولاندر نشین
 صریح اتمیوب مذمت ایدر تخویف ایدر آلی سپه حمل ایدر لر یا ایدر
 اکلدوب آخر صبی مثل ایدوب اول بو فعلی ایتیش شو مقوله عفا
 اولمش دید لر و الی صلح ایدر اتمیوب کندیه پشن شویله ایتیش
 و یمیه لر که معلوم اولدی بکاکلی عقاب اولمدر و غی و یو معاود اینه
 اقدام اتمیه و صحبلرین طریوب اسکاره تویب و کندوبی ملاپس فاجوه
 ایدر زمین ایلمیه لر و حاجت اولمغیله خاتم طقمیه لر و دایما سینه
 ماکل حینه و ملاپس مزینه یقیر ایدر لر و ذهنده مقرر ایدر لر که زیب
 و زینت فاختونه مناسب در ارلرک زینتی علی حلال ایدر دکلدور بلکه
 و کمال و فضل و افضال ایدر در نظم زن نه مردی کن و دست کرم کجا که زر

مرد را بهر گرم ز زار برای دپور و خاطر نده مرکز ایله به که خیزین
 حلیه لر و ملون جاسه لر عوز نره لایق دره و اکل و شرب بی مطهر نظر
 در تغای بهمت انگ کا و در علف خوار عادتی در زرا **مصلح**
 قنده ایس کا و دوتنگ ستمی مرعاده دره بو مرتب سه ده قلیق حوات
 خپسه به برابر و بقدر **سیت** باب و سبزه قناعت مکن ز باغ جان
 که این قدر علف کا و خوتو اند بود بو مقوله ایلی التاسیم ایله لر
 و بونک کبی نصیحتی تکرار ایله لر که طول زمان ایله خاطر نده قناله
 و مقبول طبعی اوله بونک فیدین سویلین کندن لردن خاصه
 که اقران و اشالی که جهان دن مردیکه و ایچک و کیک و بقلمقدر
 دیر لر میخ تخریر ایدوب . اختلاط اندر میه لر . و المغالان ابدانی نشو
 و نماده افعال صحیح صادر اوله کرک . زیرا نفیس باره موجود حال
 و عقلی که مانع و عقول تبایح دره هنوز غیر کامل در بعض المغالان
 کذب و عنیمت بعضدن بسر قه و خپانت صادره و بونک اشالی
 کند و کر و غیر نفیس و غیر جوق واقع اولور اما همان مخ و بر سر
 و متحل اولدوغی مقدار تا دیب و سپیانت انگ کرک . و زمان **صیبه**
 ده دایمان نفیس الطور و لذایذ شربه و یر میوب . که کاهه جان
 اید اکتفا انگ کرک که نزمانه اطوار زمان و اسف از مسنگه
 اول مقوله احتیاج اولدقده اکتفا دخی اکتفا اتمکه قادر اولدقده
 بعض روم شاپزده لرنیک جنگ بر اوردن بهریمیت واقع اولور
 کمار و خزینه پسندن دور و نفعه و دیله کر زیان اولدقده بی غذا
 لقتدن عاجسز او بیجی نان روتنگ که بو خفه دیکه کلر یدر بروستا

دن المشرك شاهزاده معتاد و لمغنين تناوله قادر او لميوس . جمد
 عظيم ايمه بر و پستايي دخی بولوب . اباننده بر مقدار کلچره و پستايي
 بولوب کتوروب بر مقدارين تعدی ايدوب . باقین علامنه خط
 انک امراتمش پس افزادنا ز پروردگیک سلاطين و امرايه مناب
 دکلد . بوقنده قالدی که اوسا طنانا پس ايميه و اطفاله صباح عداین
 چوق ویرمیه لر که ذهنه بنادت و طبیعت کسل و یرب لغدن
 مانع اولمیه . وآب و حلوا و میوه و سپریج الاستحاله پسنه لر حق
 ویرمیه لر و طعام یرکن خصوصاً میوه یرکن صو اچورمیه لر . و
 طعام مسکر اتدن اگر چه هر کسینه اجتناب و اجیزر اما اطفاله اجتناب
 بغایت لازمدر . زیر امزاج لر حار و رطب در غایت مفرد و التز
 غضب و تموز و هخت و وقاحت و فساد باعث اولور . و ملک
 ردیه طبیعت لرنده مستحکم اولوب . ازاله سعی پیر اولور . اول طایفه
 نک مجال پسنه دخی ایلتمیه لر و اندک حکایات و اشعار مغیبه و مفیقه
 لرین استماع ایدرمیه لر . اگر چه بعض کپسنه لراشعار ظریفه طبیعت
 اطفاله رفت و ذکاوه افاده ایدر دیر لر . اما صحیح دکلد . خری
 فایده پسندن از تقدرو و طیفه در پس و تعلیمین تمام اتمینجه
 غدا سین ویرمیه لر . و بعض امور ی اخفا انکه معتاد ایتیمیه لر که اخفا
 انکه معتاد اولوب . قباکه اقدام ایلیم . و کچه جوف او یو مکدن
 مطبقا او ینمکدن منح ایده لر . و اسپباب تنمکن مارین سرد الیه
 کنک . و بونک مروه لر صلدر متق . و الین ایغین او و در متق کبی
 و قیشین قالوک کور کلد . و غایت استحق یرده او تر متق کبی منح ایده لر

و پیاده یور و مک و سوار اولغنه ریاضت اندوره لردو کت
 و سکون و طور مقی او تومق و سوز سولیک و طعام یک بو عله
 او این تقییم ایله لرنه کم غفرت بیان اولنیه کرک
 و کذب سولیکدن و عین ائگدن اگر صادق اگر کاذب منع ایله
 و حجابس رجاهده سوزی از سولیب صور و فکری لینه چا
 ویرکه افتقار اندوزه لره و معلم صالح و دیندار و عاقل و پرهیزکار
 سولیم الخلق صحیح العقل کسند اوله و اخلاق حسنه و اداب ملوک
 و اکابر و ائف و غضب و حمله معتدل اوله غایت حلیم اوله
 که تادیب و تهذیب دن عاجز اولور نته کم که شیخ سعدی
 رحمت الله تعالی ایور **پوست** استا و معلم چو بودی آزار
 خشک بازند کودکان در بازار غایت غضوب و متهور دخی
 اولیه که پیوده غضبیدن طفل ملول و تعلم علم و ادب دن نفور
 اولیه و کتیه ده تعلیم اتمیه لره اما خلق و ادبی سیتحسن اولان
 مردمزاده لر یله پله سهر پس و تعلیم که انردن کسب کمال خلق
 حسن ایتک احتمالی اوله مجوز در اما یوزمانده قلیل الوجود در و
 معلم خریله تادیب ائگده فریاد و شناخت ائگدن منع ایله
 بو فعل ضعفا در دیر لره و معلم دخی اول خربی آرایده اما غایت سولیم
 ایله که معاودت ائگدن محترز اوله و معلم دخی پیوجوب ضرب
 ایلیه و طفلی سنی و نه معنا دایده لره و اقرانسه احسان بر
 ائگ تفتین ایله لره و آنره بکته و جتبر و استنزا و اوردرا ائگدن
 کلی منع ایله لره و صدقه ایتک آستسه ائگ آلت و پروب صدقه

اندوزنه که معنی د بذل اوله . و مال دنیا بی کوزینه خفیه کوسره لر .
 و پیسم وزره محبتدن و صقله پسندن تنغیر ایدیه لر . که محبت پیسم
 وزر حیات و عقاریدن بدترور . امام غزالی رحمت الله تعالی و ابی
 و بنی ان لغید الا صنم آیه کریمه پسنک تفسیر نده اصنا مندن مراد
 پیسم وزر دور . و بنی و اولاد می پیسم وزر محبت و تعلقندن که معناده
 عبارتند حفظ ایدیه و یک اشارت در دیرو هر کون بر مقدار عظمت
 زماننده لعب و بازیه رحمت ویره لر . اما بخش و تبا یکه مشتمل بازی اولیه
 و پدر و مادر و معلم و اولور ادر هر برین نظر تعظیم و اجلال و آنکرده
 حیا و خشیت از ان اولمغی عادت اندوره لر . و پدر و مادر که محبت
 مغوظ لری دخی اولور پیسم . مها اکمن اعلام اتمیه لر . زیر اطفال که
 مطلع اولچی خوف و خشیتی قالیوب . تعلیم علم و آد ایده نقصان
 اوزره اولور . اول پسیدن جور و جفا ایستاد کمر و محبت ابا و
 دن ترجیح اولنور . نته کم شیخ سعدی دیش در که **نظم**
 پادشاهی پر بکبت داد لوح پیمینش بر کنار نهاد
 بر پر لوح اولوشته نزر جور ایستاد به که مهر بدر
 اما بعضی ابا که عقل پیسم . و نظر دور بین صاحبی اولور . مهر طبعی سی دخی آو
 انکهار ایتیموب تادیب و تهذیب انکده تفسیر اینیر . و بو مقوله بودیر
 نکره خاریابی روزگار دن سنگایت . و قلت تزدیت اهل منری سخا
 اندو کی قصیده پسنده ذکر ایدوب در که **نظم**
 مر از دست هنرمای خویشتن فریاد که هر یکی بدگر کونه دارد هم نشاد
 نمنشی که من از فضل در جهان دیدم همان جنای پدر بود و سیکی پستان

و چون مرتبه فطرتی ترقی ایدوب اغراض و مطالب رجاله و
 و بود و لب دن اعی دخی مطلب و مرام و ارا ایدوغنه عارف
 او لیجی آکا تقبیهیم ایدره که خیل خوشم و ضیاع و عید و مال و مال
 و این باب و ذوق است تاملدن غرض تصحیح مزاج و خود برد و جوع
 و عطش لایمندی بری اولوب مزاج سیکیم و قوای صحیح ایدوب
 کالات معنویه و استعدادهای در البقا تحصیل ایدوب حوار
 قرب عزیز بقدرده سعادت حقیقیه به خایزه و مراد است جاودانی
 چایز او بقدره و الانجس و تنغم خواب و خور و ترنه ماکمل و مشرب
 و مناجات کجوات عجم دره ایم تا کیم به دخی میسر در تا که سمتی عالی و مقصد
 نظری محل سامی اولوب آندن صکره اشتغال علوم و تحصیل
 فنونه و دوشوره لر و تحفیل علومه بجه ترتیب و تدریج کرک کتاب
 اولده مذکور اولمشدی آنگ اوزرینسه علم اشتغال اولنه تاکه
 منتهای علم علوم که اعلای الهی در آکا و اصل اولوب آبا و امسندن
 تعلیم ایدو متعلق اولان عقایدی بر مان و دلیل و ساطیه متعلق اوله
 و اولی اولدر که طبیعت و استعداده سنی قوس ایدوب نه فنه طبیعی علم
 و استعدادی مناسب ایسه آکا اشتغال ایدره لر ایزر ایزر کیم سید
 فطرتنه زرتنه میستعد و بر صناعت منتهی لر و بوقصیده و حق بل و عکاب
 سرخی و حکمت غامضه سی و اردر و اول حصول نظام عالم و قوام سنی
 آدم در زیر اساتید ایدو که جمله صناعت احستیاچ و اردر و بقای بقدر
 اندر پسند اولمز پس اگر جمله بر استعداد اوزرینه مجبول و کرسین
 سمت از ره مظلور و مجبول اول صناعات مهمه و علوم و فنون مشهوره

فصیح اولوردی و سرکنه اشرف صنایه مشغول و او ساط و ادانی صنایع
 تحصیل دایره پندن معقول اولوب . نظام عالم باطل . و کارخانه محاسن
 خالی و عاقل اولوردی . پس حکمت الهی اقتضاییدی که هر طبیعت
 برفه مناسب و هر استعداد برصنعتت علایم اوله . ذکک تقدیر العظیم
 و انان مستعد اولدوغنی صناعتت اشتغال ایدیک . زمان ایسه وسیعی غیر
 کشیده تحصیل ایدیر . اما غیر استعدادینه طاب اولتی . زمانینی قضیت
 استنادینی تصدیق ایدوب . بالا فریا حاصل اولوب . یا خود زمان
 کیشیده شئی سیر حاصل اولق لازم اولور **حکایت** . جلیل ابن احمد علم عوضی
 قوت قویک سیده استخارج ایدکدن هکله طلبه علمه تعلیم ایدردی . برپند
 بو قضا عایت ده حریص اولوب . پنجه زمان شدید . و جمد جمید ایدوب
 سنج نینته یه فایز اولوب . جلیل تعلیم تقیم همینده عاجز قالدی .
 جلیل ایدی بو پتی تعظیم ایدیه **بیت** . اوالم تطلع شیا ز فیه
 و جاوزه الی استطیع اشارت جیلی فهم ایدوب من بعد ترد خلیل
 فاضل . و تصدیق و تصنیج بی طایل اکلدن فراغت ایدی . جلیل ایدر
 بو مرتبه ببادت طبعی ایدیه بو اشارتی فهم و تادب . ایدوکنه تمام حجب
 ایدم . و چون برفه یار صناعتت اشتغال ایدره کر . کر کرد اول قن
 و صناعتک معارج و مراتب و اطراف و جوانینی تحصیل و تکمیل ایدره کر
 غنی الجمله بر مقدارینی تحصیل ایدوب . فراغت ایدیه مملکتکارت و انشا
 علمی مراد اید . اولانجوید خطنا نیا تهذیب نطق و پراعت کلام
 رسایل . و خطب فضلا و امثال و اشعار بلغا و محافرات و حکایات
 طرفا . و نحو حرف و لغت عرب و سایر لوازم علم و ادب . بلکه حساب

و فوائده

و قواعد دسته جمله سنی تحصیل و تکمیل ایدیه که فنده پسران از اقران و
 امثال قستانده ممتاز اوله و الا مجرد دیوانجه خط و رتبه فقهه و مکتوب
 و پسر بایه غلط کورنکله آدمی منشی و کاتب و لایق مناصب و مراتب
 اوله فرجه بلکه اول مقوله کاتب اولور که فنده دیشدر **قطع**
 فرج عتک الحقا بکست منم ولو سودت و جک بالمداد
 فدیوان الخسراج بجدی جم و دیوان ضیاع بفته الفساد
 ایدر و دیگر مشغول علم و فنده در که مطلوب تحقیقی و مقصود بالکدات اوله
 مثلاً برکنه رئیس الکتاب فرزندی اولوب کند و دخی منصرف
 و اصل و اول صناعتی حاصل المک استسه دید که المک لازم در اما بک
 فن ممدن غیر بی بعض فنون دخی بالکجه خالی اولم یعنی تحصیل المک
 استسه ایسه افرای ایدر توغل ایدر جمع جوانب و لوازمی تحصیل
 لازم و کله در مثلاً فقیه فی الجمله علم میقتادن پسند کورمک استسه
 شرح صحیحینی و میقتادن بعض رسایل مستبره کورس کافدر لازم
 که محصلی کن بین تحصیل و اقلید پس و متوسطات متا لاتین تحصیل ایدر
 زیر اتم قبیل علم کوشیدر زمانه خود خوانج و علایق ایدر مالا مال در پس
 جمیع علمی یا کوشه بنی علی و در الکمال تحصیل استیک حالدر همان اسم ایدر
 اکفا المک کرک **مصحح** علمی که ناکریر تو یا شد بدان کراپی نیته کم دیشک
 در **قطعه** لیس تجوی العلم کلا و اصدا لا و لو مار الف یسنه
 ان العلم بعید غوره فندامن کل شئی احسنه و صبی برضعت
 اشتغال اندر و جک یا عدم ایستعداد یا ناساعده آت است بسببیه
 تحصیل متعذر اولوب **آخ** صناعت مشغول ایدر له البت اول

صناعتی تکلیف اتمیه را زیر انمونی صناعتده کثرت و فصاحت جو قدر اما
 او کی صناعتدن یا پس کلی اولینجه المتیب را زیر بر صناعتدن جو نخبه
 و صعوبت اظهار اید که فراغت اندر تک علامت اضطراب را بی مجله در
 و بحالیه اولند و که ده کمالا تدن بهره مند و صنایعدن بر جو از در
 اولند متعلم و طالب کماله صبر و ثبات کرک **پسند**
 از ثبات خودم این نکته خوشش که بخور در پس کوی تو از پای نمانشستم
 و بر صناعتک استیع لنده اگنا مناسب ریاضت اندوره کر که تحریک
 حرارت غریزه ایدوب در و خط صحت و دفع کسل و بطالت ایست
 و چون صنایعدن بر صناعتی تعلیم ایدو اندن تعیش و کتساب مال اندر
 لر که اثری حاصل و تلاوت حصول نتیجه مذاقنه و اصل اولیجی رغبت
 و نشاطی ارتوب اول صناعتی صنایعنه بنشدر که سعی ایست و هم
 کسب میکنند تعیش اتمه معناد اوله که شیمه ابرار و حاصلت اوار در
 و آباد اماتدن اشغال ایدو یک مال میرانه اعتماد ایست لر زرا اکثر
 اغنیایزاده لر مال میرانه اعتماد و اتجا ایدوب تعلم صناعتدن
 ابا ایدو لر تعجب روزگار و تعجب حوادث ییل و شمار ایدو اول
 مال و عقار عینه تعجب و بو ار اولوب می نوا قالمشدر و چون علامت
 اکتب بقادر اوله اولی بود که متاهل ایدوب در صل و اسپانجی ایدو
 لر و عادت ملوک فرس بو ایدو کیه او عللین خدم و چشم ارا سنده
 تربیت ایتمیوب ثقات امرادن بر ایست و یرب بر طرفه کوندر ب
 تربیت ایدو لر ایدو کیه خوشونت عیش و دنارت ماکل و مایه قایغ
 اولوب زیاده تنعم و بخل و زنا بهیت عیثه معناد اولیست شکم بز و جو دیم

او علی بهرام کوردی امیر عرب خندربن نغانه پتیم ایدوب اولدی
 آتی جزه شهرنه کوردوب آنده تربیت ایدوب حورنق قصرینی
 انجمن بنیاد ایلدی که آنوز باقی در پيس اداپ و لغات عرب
 و تعلیم فرد پیه و اداپ ایلدی اول پسیبدن بهرامک عربی شوکت
 وارد و اول شو قارسی دین بهرام در بعض علما قولنده زیرا عربی
 شعودن اشغال ایلدی و اسپلمانده دخی بویکه ملک دیلم در بعض
 آل سلجوق بوطریقته ذاهب اولور لر ایلدی و امرای چرکپس دخی دیار
 مهریه ده دولندی تنظیم ایکن بواسطه سنالک اولوب اولاد لرینی
 دیار چرک کوندرب آنده کرتیت ایدوب کتور لر ایلدی و آنده تربیت
 اولن فرد و پیت و شجاعته کامل اولوب قتلنده معتبر اولوب
 طبقات اجنده داخل ایدوب تربیت و ترقی ایدو مرتب عالییه اصل
 ایدو لر ایلدی اما معده تمبرلی اولنر شتی عت و فرد پسته قابل اولمیوب
 بکیر خا باغخت اوزرینه اولوب کم نام و خامل قانوردی و زمان میاد
 بعض آگاه معتا دوم تاش اولنق نافعدر **کحایت** نوشیر وان عاقلک
 معلی هر زمان خرب نی سبب ایدوب و الزقار و یوز و یرت لکده
 طورت دیوا ایدو دی پسر کسری آکا اشغال ایدیک معلم تواری
 و خرار ایلدی بجه نوشین روان استاده رعایت مقرر در امان آوره
 کسون دیو بک طهور ایلدی ملک رعایت و نوازش اشائنه ایدو کدر
 خرب بی جوک و جبهی نه ایدی دیو سوال ایدی معلم ایدی انجمن ایدو
 که کنی کنده و منظم کوم رنجیده اولنرک تالم و انکساری و طالع کت
 سی نه مرتبه ده اولو دخی مملوک اولوب کسری نغسنه کج و کلک

وقت بی گناهی رنجیده اشکدن احست از ایده سین . ایتدی بالی
 پنجون قاهرده و بوزده طور مق . امر ایدردک . دیدکه غقرتیب بوکونخی
 وجیبی ظاهراولور . بعد زمان ملک بعض خدمی ایدر بحاربه به مباحشر
 اولدقده وقت صباح ملاقات میسر اولوب . اصحابی کانرینیه زه
 انکه قادراولیبوب . انهمراه قریب اولیچ ملک اعتیاد مرلور بسببی ایدر
 جلدک کانرینی زه ایدر امیبوب . دشمنه نظر بولیبوق . اصابت رای ای
 دور اندیشن ظاهراولوب . خلعت و نعمت پتقیاس ویردی و اول
 کپنه که دیکوز خلغانی اوزره معاش امتش اولد . بعدد یعنی اصلاح اول
 اخلاقی ازاله عیسیر اولور خصوصاً که شباب کیدب . شب کلمش اولد
 نیتکم دیشن لردر **نظم** *والشیخ لایترک اخلاقت*
 حتی یواری فی ترا امسه *تقلو حکیم نازه جوانلرقت کیم ایدر*
 لریدی . حتی بعض اعداسی آنی عمل قوم لوط نپسبت ایدر لیر . وحاشاهنگ
 ذلک . سوال ایدرره دیر ایدیکه شاخ تری راست انک قابل در
 اما خشک اولدقدن صکره آنی سبت تقیم انک مشکل در **سبب**
 چوب تر اچانکه خواسی بیج *نشود خشک جز با تشن راست*
 بو مذکورات تربیت بسرا یچوندر . اما دختر تربیتنی ذخی بوکه قیاسین ایدر
 مناسب اولان خصالی و ادابی تعلیم ایدر لر . اما آنر عتسنده ملازمت حی
 و عفت ورجالدن تحریر و تصون و ملازمت حجاب و کین خانه بانبده مبالغه
 ایدر لر و با جمله سابعارت ده ذکر ایدر و کفر ادابی ملقین و تقسیم ایدر لر
 و عمل ایدر لر . وخواجه نصیر ایدر او مقصدن بزمقصدن منع ایدر لر . لکن
 سایر علما کلامنده اولان اولدر که بزمقصدن منع ایدر لر و لکن او مقصدن

جسٹسز اوٹو ایشی عثمانی
۲۱۰

منع ایده لرو لکن او تمقدن منع اولمیب بلکه قدر واجبات دین
 و بسنن و احکام شرع خصوصاً نسبا بہ شخص احکام حیض و نفاس کی
 تعلیم اولمیب لازم در طلب العلم فریضت علی کل مسلم و مسلمتہ و عایشہ
 صدیقہ تک رضی اللہ عنہما علمی پنجہ احکام شرع اندک روایتزدن معلوم
 مقرر در دامت محمدون نسائی علامات خصوصاً ملحد ترون جو قدر
 کریمہ مرزویہ و شہد کاتبہ کی و ایچہ حنیفہ دن صاحب تحفہ تک فاطمہ
 دختر ی و زرایدی اول قدر عالمہ و فقیہ ایدیکہ بابا بسنه کلن فتوی دہ
 دخی جوبلی اولمیب اولمیب چون کاشانی صاحب البدایع کلوب شرح
 کتابی تحفہ یہ شرح اولمیب اوزر سینہ تالیف ایددی امام صاحب تحفہ
 دختر ی فاطمہ کاشانیہ تزوج ایددی فقہا دیر لریدیکہ شرح تحفہ فاجدا
 بنتہ بعدہ ہر فتوی اوج جواب ایدہ چتر اولدی امام صاحب تحفہ
 و دختر ی فاطمہ و دامادی کاشانیہ صاحب البدایع خطری ایدہ چتر ی
 و چون دختر جد بو عذبتہ کہ مناسبت بولوب تزوج ایده لرتا خیر
 اتمیہ لرو و داماد اولمیب کہ پسنہ تک دین و چین خلقن و کرم ستن
 کورہ لرو علوم مضبنت و کثرت اموالہ و رفعت پسنہ سکا لکنہ چندان
 نظر اتمیہ لرو اگر دیر کمز امور اولدقدن صکرہ بونلر دخی اولور بسنه
 فینما و نعمت نور علی نور و تزوج اولدقدن صکرہ داماد و ماد و پدیری
 و ایلر حسن و جملہ معاشرت ایدوب بی شرم و دلآزار لیقدن
 منع ایده لرو و تمام ضرورت اولمیبی تغریق طرفت میل اتمیہ لرو چون
 شرح تربیت اولاد مکتوب اولدی بعض اولکبہ ہر کہ بسنه لازم
 و اشائی کلامدہ ذکر اولمیب بسنه وعدہ اندک ایدی آنری دخی بیان

ایده لم. اگر چه آداب مذکوره اولاد و الحفاله مخصوص دکدر لکن انکر
 تادیب و تهذیب است بیاجری اکثر و نمره تادیب و تهذیب آمده
 ارتق ظاهر اولق احتمالی اوفس در بنای علمه یو باید ایراد اولندی
سوز سو بیک ادابی ککر در که مطلقا جوق سو میگردن غایت استراز
 اولنه که کثرت کلام خفت دماغ و سخافت عقصک نشانی دره خوب
 سقوط مهابت وقت وقوع در کثرت کلام اعصاب دماغ و آلات
 کلمه خوراید و کندن غیر اصحاب و اجباب قنده مذموم و ثقیل عدا و کتوب
 صحبتدن ملول و ایستماع حکایات دور و درازدن دکلمه اولور
 ادی عیده کثار و مهارت قرار پیده پر کوی ترکیده یکشوق دنیلور **نظم**
 سخن ب پار بشنو اندکی کوی ملی راصد مکو صدر ایگی کوی
 و مجلسده حکایات دور و دراز و پنجه شغبه منشعب اولوب انجام کلام
 و محصله مرسم بولنمیوب. سایر جلسایه فرصت سخن قوتحق و غیره بفریه
 سو بکته ذبیت و برنگ ازل رذایل و افسح خصایل دره و نه قدر ایجاز و
 ایراد پشه اولقدر براءت اقرب و ادب انشب دره خالد بن صفوان که خطیبی
 دولت عباسیه دندر فصیح سخن کدر ایدی. و لکن تطویل اید مطعون و اکثر
 مدخول ایدی. بر کون جامع بفره ده صبا حدن قریب ضحوخه کبرایه و رنج شریط
 بلاغت و براءت ندر و عتی و حکر که ضد بلاغت درندن متولد اولور. بیا
 ایوردی آخر مجلسده براءت و اید. انکا یا اعابلی عتی و حکر و بلاغت
 و براءت سزک شکزده ندر د پوجک اعابلی ایدی عتی و حکر اینم قتمزده
 پس صبا حدن بر و اید و لکن تطویل بلاطایل و تعفیل من غیر حاصل دره
 و بلاغت و براءت اچاز عبارت و ایضاح اشارت دره و مشهور دره

بیرا کلام